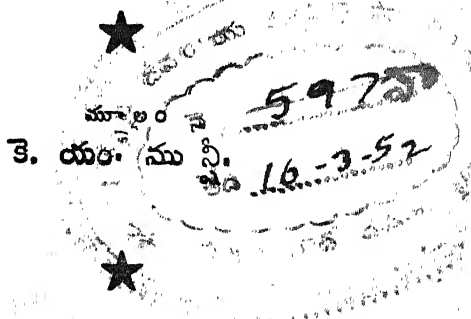

దే వ ద త్ర

(నాటకం)

ఋగ్వేదకాలం నాటి గాథ.

అనువాదం

వేమూరి అంజనేయ శర్మ.

ప్రకాశకులు

నవ్యసాహితీ నికేతనం

విజయవాడ - 2.

ప్రథమ ముద్రణ

1951 ఫిబ్రవరి

ప్రతులు 1000

వెల రు 1—~~4~~—0

వాణిజ్య, విజయవాడ

మనవి

ఋగ్వేదకాలంనాటి ఆర్యగాఢకు సంబంధించిన
మూడో గ్రంథాన్ని దేవదత్తను ప్రచురిస్తున్నాము.
తమ పుస్తకాలను అనువాదంచేసి ప్రకటించుకొనడానికి
అనుమతించిన గౌరవనీయులైన కె. యం. మున్షీజీ,
ముఖచిత్రం తయారుచేసి యిచ్చిన సుప్రసిద్ధ చిత్ర
కారులు వెంబుగారికీ అభివందనాలు.

ఇట్లు,

ప్రకాశకులు .

పూర్వ కథ

దస్యరాజు శంబరుని సంహారం జరిగింది. భరతులూ తృత్సువులూ కలసి అతనికోటల నన్నింటినీ ధ్వంసంచేసి వేశారు. అగస్త్యమహర్షి ఆజ్ఞప్రకారం ఆర్యసేనలు వేలకొలది దస్యులను సంహరించినవి. అనేక వందలమంది దస్యస్త్రీలు దాసీలుగా చెరపట్టబడ్డారు.

శంబరకన్య తన భార్య కావడంవల్లనూ, ప్రాణరక్షకు రాలు కావడంవల్లనూ ఆమెతో దాసిగా వ్యవహరించడానికి విశ్వరథుడు అంగీకరించలేదు. అంతేగాక అగస్త్యుని కోపాన్ని గూడా లెబ్బచేయక దస్యవధను ఆపివేయమని తన సేనలకు ఆజ్ఞనిచ్చాడు.

లోపాముద్ర అగస్త్యశ్రమంలోనే ఉన్నది.

విజయాన్ని సంపాదించి తృత్సుగామానికి తిరిగివచ్చిన తరువాత భరతులకూ, తృత్సువులకూ మధ్య కలహం ఏర్పడింది.

మైత్రావరుణులు ఉగ్రను దాసిగా సమర్పించవలసినదని విశ్వరథుని ఆజ్ఞాపించారు. అందుకు విశ్వరథుడు అంగీకరించ నందున గురుశిష్యుల కిద్దరికీమధ్య తీవ్రమైన వాగ్వాదం జరిగింది. మరునాడు సూర్యోదయం కాకపూర్వమే ఉగ్రను దాసిగా సమర్పించవలసిందేనని అగస్త్యులు శాసించారు.

ఇక నాటకం చదవండి.

పాత్రలు

విశ్వరథుడు	—	గాధిరాజు
ఋక్షుడు	—	విశ్వరథుని స్నేహితుడు
దివోదాసు	—	తృత్సరాజు
సుదాసు	—	తృత్సయువరాజు
జమదగ్ని	—	విశ్వరథుని స్నేహితుడు
ప్రతర్దనుడు	—	భరతసేనాపతి
వశిష్ఠుడు	—	ఆర్యఋషి
భైరవుడు	—	దస్యపురోహితుడు
అగస్త్యుడు	—	ఆర్యఋషి
జయంతతృత్సవు	}	తృత్సజాతికి చెందినవారు
జాబాలి తృత్సవు		
గయతృత్సవు		
అజీగర్తుడు		
వ్యాఘ్రపాదజహ్నువు	}	భరతజాతివారు
ప్రతీపభరతుడు		
కర్దముడు		
లోపాముద్ర		
ఉగ్ర	—	శంబరుని కుమార్తె
రోహిణి	—	అగస్త్యుని కుమార్తె

దేవదత్త

మొదటి దృశ్యం

(మధ్యాహ్నం రెండు జాములయి ఉంటుంది. తృత్య గ్రామంలోని సభామంటపంలో అజీగర్తుడు, జయంత తృత్యపు, వ్యాఘ్రపాదజహ్నువు, జాబాలితృత్యపు మొదలైనవారు కూర్చుని జూదమాడుతుంటారు. దగ్గరనే సురాపాత్ర ఉంటుంది. అప్పుడప్పుడు వారంతా సురను సేవిస్తూ ఉంటారు. అజీగర్తుని నయస్సు ఘమారు ముప్పయి సంవత్సరాలుంటుంది. అతడు ఎక్కువగా తాగి వుంటాడు. మిగతావారందరి నయస్సు సుమారు దాదాపు ఇరవై ఐదు సంవత్సరాలుంటుంది).

జయంతతృత్యపు:—(గవ్వలు విసరి) అజీగర్తా! నీ కథ సగంలోనే ఉండిపోయింది. పూర్తిచేయి.

అజీగర్తుడు:—నన్ను గూడా పంచెం వెయ్యినీ (గవ్వలు విసురు తాడు) ఇవాళ ఏమీ కలిసిరావడంలేదే!! (పంచెం లెఖి పెడతాడు)

వ్యాఘ్రపాదజహ్నువు:—(పెద్దగా అరచి) తప్పులెఖి పెడు తున్నావు. మళ్ళీ లెఖి పెట్టు.

అజీగర్తుడు:—నేను సరిగ్గానే లెఖి పెట్టుతున్నాను.

జయంతత్పత్సువు:—ఇలాచేస్తే గవ్వలన్నీ దూరంగా పార వేస్తాను.

వ్యాఘ్రపాదజహ్నువు:—నేను నీతల పగలగొడతాను.

జయంతత్పత్సువు:—అజీగర్తుడు కథపూర్తిచేయలేదోయీ !

వ్యాఘ్రపాదుడు:—నేను గూడా వింటాను, అజీగర్తుణ్ణి కథ చెప్పమను, (గవ్వలు విసరుతాడు)

అజీగర్తుడు:—నేను ఆరోజురాత్రి ఆమెను అతిథిగ్వుని ఉద్యాన వనంలోనూ, అగస్త్యుని ఆశ్రమంలోనూ, నదీ తటంమీదా విహరిస్తూఉంటే చూచాను. సాక్షాత్తు ఇంద్రాణిలాగా ఉన్నది. ఒరేయి ! ఆమె ఏమి నవ్విందిరా !!

జయంతత్పత్సువు:—చంపాపురా. నిజంగానీవు చాలా అదృష్ట వంతుడివిరా, (జాబాలుని వంకచూచి) ఒరేయి జాబాలీ ! పంచెంమెయ్యి (అజీగర్తునితో) గడచినరాత్రి ఆమెనివసించే పర్ణకుటీరం దగ్గరనే నిలబడ్డారా (దీర్ఘంగా నిట్టూర్చి) కాని, ఆమె ఛాయగూడా కనపడలేదు.

వ్యాఘ్రపాదజహ్నువు:—ఆమెదర్శనం లభించవలెనంటే దేవతల దయ కావాలిరా ! దేవతలదయ కావాలి.

జాబాలి:—(గవ్వలు విసురుతూ) పంచెం సరిగ్గా పడడం లేదురా.

అజీగర్తుడు:—ఇవాళ మనకు పంచెం పడదురా. మనస్సు ఇక్కడుంటేగదరా ? (ఒకగుక్క మధ్యాన్నితాగి) నీవు గూడా వస్తావా? నేనక్కడికే పోతున్నాను. ఆమెను చూడ

డానికి జనం గుంపులు గుంపులుగా చేరారటరా. అడుగో, ఋక్షుడుగూడా వస్తున్నాడు. ఇక చాలులేవోయి ఆట (జయంతునితో) ఒరేయి, ఈ ఋక్షుడు నిజంగా అదృష్టవంతుడురా, ఆ మెతోకలసి ఎంతోకాలం ఉన్నాడు.

(ఋక్షుడు ప్రవేశిస్తాడు. కొత్తధోవతి ధరించిఉంటాడు. బిగ్గరగా నవ్వుతూ ఉంటాడు, ద్వంద్వ శరీరం.)

ఋక్షుడు:—నేనుగూడా వచ్చానోయి, కొంచెమైనా మిగిలిం చారాలేదా? (సురాపాత్రను చూస్తాడు) గొంతు ఎండిపోతున్నది.

జయంతత్పత్సవు:—మిగిలివున్నదిలే, రా! కూర్చో. కాని ఒక్క సంగతి. భగవతికి సంబంధించిన వివరాలన్నీ చెప్పాలి.

ఋక్షుడు:—తప్పకుండా (జయంతుడు పానపాత్రను అందిస్తాడు ఋక్షుడు తాగుతాడు.)

అజీగర్తుడు:—ఎక్కడికోయి బయలుదేరావు? విశ్వరథుని దగ్గరకేనా?

ఋక్షుడు:—విశ్వరథునిదగ్గర కెందుకురా? ఆ అమావాస్య లాంటి శాంబరి పట్టుకొన్నదిరా విశ్వరథుణ్ణి, అతణ్ణిచూస్తే జాలివేస్తున్నది.

జయంతత్పత్సవు:—అయితే ఎక్కడికి బయలుదేరావు?

ఋక్షుడు:—ఏమిటోయి ఆ దద్దమ్మప్రశ్నలు? ఎక్కడినుంచి వస్తున్నావు అని అడగలేవా?

(అందరూ పకపక నవ్వుతారు)

జయంత తృత్సవు:—సరే, ఎక్కడినుంచి వస్తున్నావో చెప్పు.

ఋక్షుడు:— (నవ్వుతూ) నేను వరుణభవనంలోనుండి వస్తున్నాను.....సూర్యాశ్వాల గిట్టలకిందపడి గూడా అపాయం లేకుండా బయటబడ్డాను.... అయినా ఉమను నేను దర్శించాను...దర్శించాను. ఏమిరంగు.... ఏమి కాంతి... ఏమి తేజస్సురా... ఒరేయి...దర్శించానురా.

జాబాలి తృత్సవు:— ఏమిటిరా నీ ఉపన్యాసం... ఆదిత్యునికి నీ వంటే చాలాదయ అని మాకు తెలుసు. అదిగాదు మేమడిగేది. భగవతివిషయం చెప్పు.

వ్యాసుని సాద జహ్నువు:— ఆమె మా విశ్వరథుని ప్రేమించిందంటారు, నిజమేనా ?

జాబాలి:— శంబరుడు ఆమెను చూచి ముగ్ధుడైనాడటగా ?

ఋక్షుడు:— (ఆడంబరంగా) ఓ నా మిత్రులారా ! అనవసరమైన ప్రశ్నలడిగి కాలహరణం చేసుకోకండి. నోరుమూసుకొని తదేకధ్యానంగా నేను చెప్పేమాటలను వినండి. ఆమెను చూచినదగ్గరనుండి దివ్యవిద్య నానాటుకమీద తాండవమాడడ మారంభించింది. (కొంచెంసేపు ఆగి) మిత్రులారా ! ఇదే నాచివరి నమస్కారం. నేను తృత్సవు గ్రామాన్ని వదలి వెళ్ళిపోతున్నాను.... వెళ్ళిపోతున్నాను.

జయంత తృత్సవు:— ఏమిటిరా ఈ పిచ్చిప్రలాపాలు? చుక్క ఎక్కువైనట్లుంది.

ఋషీడు:—తృత్యపులలో పిరికివాడవైన జయంతుడా! నీ ఉపస్సు దివ్యత్వంకంటే గూడా అధికమైన దివ్యత్వాన్ని నేను అనుభవించానురా.

వ్యాఘ్రపాదజహ్నువు:—దేవతలనుగూడా అవమానించబోకురా.

ఋషీడు:—(గంభీరంగా) ఆ ప్రకాశాన్ని నేను ఈ కళ్ళతో దర్శించాను.

అజీగర్తుడు:—ఏమిటోయి ఈగోల సరిగ్గా, చెప్ప.

ఋషీడు:—అయితే వినండి చెవుతున్నాను. భరద్వాజుని కుమార్తె భగవతి రెండుమూడు రోజుల్లో ఈ ఆశ్రమాన్ని వదిలి పెట్టి వెళ్ళిపోతున్నది. మీరంతా... మీరంతా... గబ్బిలాలలాగా ఇక్కడే వేలూడునూ ఉండిపోతారు.

వ్యాఘ్రపాదజహ్నువు:—(వీపుమీద ఒక్క-దెబ్బవేసి) సరిగ్గా చెప్పివేడువు. లోపాముద్ర ఆశ్రమాన్ని వదిలి వెళ్ళిపోతుందింటావా? ఎప్పుడు? ఎక్కడకు? చెప్పరా!... ఎప్పుడు వెళ్ళిపోతుందిరా?

ఋషీడు:—(పిచ్చివానిలాగా నవ్వుతూ) ఓరి మూర్ఖులారా! దుర్లభమవుతున్నా, అగస్త్యశిష్యుడూ అయిన ఋషీడు ఆశ్రమాన్ని వదిలినప్పుడురా...

వ్యాఘ్రపాదజహ్నువు:—సరిగ్గా జవాబు ఇవ్వకపోతే రెండు చేంపదెబ్బలు తగిలిస్తాను.

ఋషీడు:—అయితే వినరా. నేను లోపాముద్ర శిష్యుని కాని అంగీకరించాను. గురువెక్కడఉంటే శిష్యుడక్కడేగదరా?

జయంతత్పత్సువు:—అయితే అగస్త్యులవారిని వదలిపెడతా వన్నమాట.

ఋక్షుడు:—జయంతా ఇది విను. చంద్రుడు ఉదయించిన తరువాత నక్షత్రాలసంగతి ఎవరైనా ఆలోచిస్తారా, నేను ఇంతకుముందే గురువుగారి ఆశ్రమానికి పోయినాను. లోపాముద్ర నదిలోన్నానంచేసి ఆశ్రమంలోనికి వస్తున్నది. నమస్కారం చేశాను. శతంజీవివి కమ్మని ఆశీర్వదించింది. స్నేహితులారా! తరువాత నవ్వండిరా. ఆహాహా! ఏమి ఆ నవ్వు!! ఏమి ఆ నవ్వు!!

జయంతత్పత్సువు:—తరువాత ?

ఋక్షుడు:—తరువాత ఇంకా ఏమున్నది? నా హృదయం ఉప్పొంగిపోయింది. భూమిచుట్టూ అంధకారం వ్యాపించి నల్లనిపించింది. ఆమె నేత్రాలలో దివ్యజ్యోతి దృష్టిగోచరమయింది. ఆమె నిలబడి ఉన్నది... ..

బాబాలి:— తరువాత ?

ఋక్షుడు:—అంతతోందరెందుకురా? తరువాత చేతులు జోడించి హే! భగవతీ! నన్ను శిష్యునిగా స్వీకరించమన్నాను.

అజీగర్తుడు:—తరువాత? ఆపుతావేమిరా, చెప్పరా?

ఋక్షుడు:— (విజయగర్వాన్ని అభినయిస్తూ) తరువాత, మూర్ఖులారా! ఆజ్యోతిర్మయి, ఆతపఃపూత ఉదయార్కుని స్వర్ణభంబంలాంటి ఓష్టాలతో, ఆడ నెమలి క్రేంకారంలాంటి అమృతమయమైనవాణితో—“వత్సా! అక్కడ గొప్ప

తపస్సు చేయవలసిఉంటుంది” అన్నది. దుర్గముని పుత్రునికి తపస్సంటే భయంలేదు అన్నాను.

అజ్ఞగర్తుడు:—ఆమె ఏమన్నది?

ముక్షుడు:—అయితే తప్పకుండా నాతోరా అన్నది.

అజ్ఞగర్తుడు:—నిజంగా నీవు చాలా అదృష్టవంతుడివిరా. దేవతలకు నీవంటే అభిమానం ఎక్కువయిందిరా. శంబరుడు నిన్ను బంధించి తీసుకొనిపోయినప్పుడు నన్నుగూడా తీసుకొనిపోతే బాగుండేది.

జయంతత్సవు:—అయితే, నేనుగూడా మీతో వస్తాను.

అగస్త్యశ్రమంలో విద్యాభ్యాసం బాగా జరగడంలేదు.

జాబాలిత్సవు:—అయితే నేను గూడా వస్తాను.

అజ్ఞగర్తుడు:—నేనూ వస్తానోయి, పదండి. అందరం పోదాము. ప్రతీప భరతుడూ, గయత్సవులూ కోపంతో ప్రవేశిస్తారు. ప్రతీపుని నడుమున కత్తి వ్రేలాడుతూ ఉంటుంది. గయని భుజంమీద బాణాలతో నిండిన తూచీరం, చేతిలో ధనుస్సు ఉంటవి. అందరూ లేచి నిలబడతారు)

గయత్సవు:—రేపు సూర్యోదయంలోపల విశ్వరథుడు శాంబరిని వదలి పెట్టకపోతే తృత్సవుల భుజశక్తిని మీ విశ్వరథుడూ, మీరూ రుచిచూస్తారు.

ప్రతీప భరతుడు:—చాలుచాలు ఆపు. భరతుల సహాయం లేక పోతే మీ తలకాయ, మీరు ఏమిచేయ గలిగేవారు?... మా కౌశికుడు లేకపోతే మీ రేమిచేయవారో!! కౌశికుని అవమాన పరుస్తున్నావా? ఇక ఆపు.

గయత్పత్సవు:—(కోపంతో) కాళికుని సహాయంవల్లనే అతి ధిక్కునిరాజ్యం నిలబడ గలిగింది అనిగూడా అను. నోటికి అడ్డు ఏమున్నది ? తృత్సవులకు ఈనాడు లభించిన కీర్తి అంతా పాపం, మీ భరతులవల్ల లభించినదేకదూ ? కొయ్యి సొరకాయలు,

వ్యాఘ్రపాదజహ్నువు:—(ఉత్తేజితుడై) ఆ మాటలో అసత్య మేమున్నది ? మేము లేకపోతే ఈ తృత్సవులు రాజ్యం చేయగలిగేవారా ? రాజ్యసంచాలనం అంటే ఏమిటో మీకు అసలు తెలుసునా అని నా అనుమానం.

గయత్పత్సవు:—ఓహోహో ! నీవుగూడా ఉపక్రమించావు ! విశ్వరథుడు మా వల్లనే మనుష్యుడైనాడన్నసంగతి మరచిపోబోకు.

జయంతత్పత్సవు:—(గర్వంగా) ఒక అమావాస్యకొరకు ప్రాణాన్నీ, రాజ్యాన్నీ వదలడానికి సిద్ధపడ్డాడు. ఆహోహో ! ఎంత గొప్పవాడు కాళికుడు !!

ప్రతీపభరతుడు:— ఆ ముసలివాడు మా భరతశ్రేష్ఠుణి ఏమిచేయ గలుగుతాడో చూస్తాముగదా ?

జయంతత్పత్సవు:—ఇలాగే డంబాలు మొదలుబెడితే అగస్త్య మహర్షి శాపంపెట్టి మిమ్మల్ని అందరినీ భస్మం చేయ గలడు.

ప్రతీపభరతుడు:— చేశాడులే భస్మం ? మా కాళికునివంటి ఇంకొక ఋషిని చూపించు. అగస్త్యమహర్షి మా కాళికుని దగ్గర ఎంత నేర్చుకోవాలో ?

గయతృత్సువు:— (బెదరిస్తూ) పిట్టకొంచెం కూతఘనంగా ఉన్నది. నోరుమూయిస్తాను.

ప్రతీపభరతుడు:— ఎవడూరా నోరుమూయించేది ?

వ్యాఘ్రపాదజహ్నువు:— నోరుమూయించండి. చూదాం రండి. సాహసమంటే ముందుకురండి. ఇలాంటి చచ్చుతృత్సువుల్ని చాలామందిని చూశాము

గయతృత్సువు:— (వ్యాఘ్రపాదుని ఒక చెంపదెబ్బకొడతాడు) నీలాంటి పిచ్చిభరతుల్ని రోజూ వందలమందిని చూస్తున్నాను.

(అందరూ కలబడతారు ముష్టియుద్ధం జరుగుతుంది)

ప్రతీపభరతుడు:— అయితే భరతులప్రతాపం ఎలాఉంటుందో చూడు. (ఒక్క- గుద్దుగుద్దుతాడు. గయతృత్సువుక్రింద పడిపోతాడు. ప్రతీపుణ్ణి అజీగర్తుడు పట్టుకొని ఆవుతాడు. గయని కొంతమంది ఆవుతారు. ఋక్షుడు ద్యూతమందిరం దగ్గర కాపలాకాచే అక్షువుని పిలుస్తాడు.)

ఋక్షుడు:— అక్షువా ! అక్షువా ! (రాజమార్గంవంకచూచి) ఆరే ! యవరాజు వస్తున్నాడు

(యవరాజు దివోదాసుని పుత్రుడు సుదాసు ప్రవేశిస్తాడు. మంచిదుస్తులను ధరించి ఉంటాడు.)

సుదాసు:— ఏమిటి ఈ అల్లరి ?

(సేనాపతి ప్రతర్దనుడు ప్రవేశిస్తాడు.)

ప్రతర్దనుడు:— వ్యాఘ్రపాదా ! ప్రతీపా !

(అందరూ ముష్టియుద్ధం మానేస్తారు)

ఋషిడు:— యువరాజా! సేనాపతీ! వీళ్లు చూడండి, ఎలా తగాదా లాడుకొంటున్నారో.

సుదాసు:— గయా! ఏమిటి సంగతి?

గయతృత్సువు:— రాజన్! ఈ భరతులు గురువర్యునీ, అతి ధిగ్వ్య మహారాజులనూ, తృత్సుజాతినీ అవమానిస్తున్నారు. తృత్సువులందరూ వీరి మోచేతికించి నీళ్లుతాగుతున్నారా? సుదాసు:— (కోపంతో) ఎవరన్నారు? ఎవరికి అంత సాహసం కలిగింది?

గయతృత్సువు:— (తిరస్కార పూర్వకంగా) వీరు తమ విశ్వ రథుని....

ప్రతర్దనుడు: (కత్తిపిడిపై చెయినుంచి) గయడా! విశ్వరథుని గురించి అవమానకరంగా మాట్లాడినావంటే.... నీ శిరస్సు నిలవదు.

సుదాసు:— సేనాధిపతీ! నాముందే తృత్సువులను బెదిరిస్తున్నావన్నమాట.

ప్రతర్దనుడు:— (కఠోరంగా) భరతశ్రేష్ఠుని అవమానించినవాడు ఈ భూమిపై బ్రతికిఉండడానికి వీలులేదు. (ఉద్భ్రంశంగా) ఇక్కడ ఎవరున్నా నాకేమీ భయంలేదు.

సుదాసు:— (క్రోధంతో కంపించిపోతాడు) అయితే నన్ను అవమానించినవాడుగూడా బ్రతికిఉండడానికి వీలులేదు. (కత్తిబయటకు లాగుతాడు. ప్రతర్దనుడుగూడా కత్తిని బయటికి లాగుతాడు. అగస్త్యమహర్షి ప్రవేశిస్తాడు.)

అగస్త్యుడు:— ఏమిటి? మీరిద్దరుగూడానా?

ప్రతర్దనుడు:—(నమస్కారంచేసి) భగవన్ ! భరతశ్రేష్ఠుని
అవమానపరచినవారిని భూమిమీద బ్రతికి ఉండనివ్వ
నన్నాను.

సుదాసు:—గురువర్యా ! ఈ భరతులు నన్ను వేధిస్తున్నారు.
ఎక్కడికి పోదలచుకున్నారో వారిని పోనివ్వరాదా? తృత్తు
గ్రామంలో వారైనా ఉండాలి లేక నేనైనా ఉండాలి.
అంతే.

అగస్త్యుడు:—(కఠోరంగా) అంటే ?

ప్రతర్దనుడు:—భరతులారా ! అందరూ ఇళ్ళకుపోండి. రేపు
అందరమూ భరతగ్రామం వెళ్ళిపోదాము.

అగస్త్యుడు:—మీ రిద్దరూ రాజప్రాసాదంలోనికి పదండి.
నే నిప్పుడే వస్తున్నాను. (సుదాస, ప్రతర్దనులు వెళ్ళి
పోతారు)

ఋక్షుడు:—గురువర్యా ! నమస్కారం. నాది ఒక కోరిక.

అగస్త్యుడు:—ఏమిటి ఆకోరిక ?

ఋక్షుడు:—(నవ్వి) శిష్యులుకోరడం, గురువులు ఆ కోరికను
తీర్చడం లోకసహజమేదా ?

అగస్త్యుడు:—సరే.

ఋక్షుడు:—గురుదేవా ! నేను మీ ఆశ్రమం వదలిపెట్టిపోవ
లెనని అనుకుంటున్నాను.

అగస్త్యుడు:—సరి, మంచిదే.

జయంతత్పత్తువు:—నేనుగూడా.

అగస్త్యుడు:—(కఠోరంగా) మంచిది.

జాబాలిత్పత్తువు:—నేనుగూడా

వ్యాఘ్రపాదజహ్నువు:—గురువుగారు అంగీకరిస్తే నాదిగూడా
అదేఉద్దేశ్యం.

అగస్త్యుడు:—ఎందువల్ల ?

ఋష్యుడు:—మేమందరం భగవతి లోపాముద్రవెంట విద్యా
భ్యాసం చేయడానికి ఆమె ఆశ్రమానికి వెళ్ళిపోదామని
నిర్ణయించుకొన్నాము.

అగస్త్యుడు:—ఆమె అనుజ్ఞను తీసుకొన్నారా ?

ఋష్యుడు:—నేను ఆమె అనుజ్ఞ తీసుకొన్నాను.

అగస్త్యుడు:—(ఉదాసీనంగా) మంచిది, (వెళ్ళిపోబోతాడు.)

ఋష్యుడు:—భగవతి రెండుమూడురోజుల్లో ఇక్కడినుండి
వెళ్ళిపోతుంది, మేముగూడా ఆమెతోపాటు వెళ్ళిపోతాము.

(ఒక ఆర్యుడు ప్రవేశిస్తాడు.)

ఆర్యుడు:—(చేతులు జోడించి) గురుదేవా ! అతిథిగ్వుడూ
భగవతి లోపాముద్ర ఇటు వస్తున్నారు.

అగస్త్యుడు:—ఆర్యులకు ఈ సభాభవనంలోనికి ప్రవేశంలేదు.
(వెళ్ళిపోతాడు.)

వ్యాఘ్రపాదజహ్నువు:—(సంతోషంతో) భగవతి ఇక్కడకు
వస్తున్నదా ! సంతోషకరమైన విషయం.

ఋష్యుడు:—(నవ్వి) గురుదేవులు వృద్ధులైపోయినారు. భగవతికి

ఇక్కడకు ప్రవేశం లేదంటారేమిటి? ఆమె ఇక్కడకునస్తే
ఆయన కేమి నష్టం?

జయంతత్పత్తువు:—నాకు తెలుసును. ఆమెను చూడగానే
గురువుగారి హృదయం కంపించిపోతుంది.

(అందరూ నవ్వుతారు)

ఋషీడు:—నా హృదయంగూడా కంపిస్తున్నది. ఆ సురా
పాత్రను ఇటు తీసుకొనిరా.

వ్యాఘ్రపాదజహ్నువు: ... ఇంకా చాలలేదోయి. శృప్తిపడలే
దన్నమాట.

(తెచ్చియిస్తాడు)

ఋషీడు:—సురతో తృప్తిపడినవాడు ఆర్యశబ్దానికి తగడు.
భగవతిశిష్యుడు కావడానికి అసలతనికి అధికారమే
ఉండదు.

(ఒక యువకుడు పరుగెత్తుకుంటూ ప్రవేశిస్తాడు.)

యువకుడు:—అజ్గర్తా! భగవతి

ఋషీడు:—వ్యాఘ్రపాదా! ఈ సురాపాత్రను దూరంగాపెట్టు.
సురను సేవించనని భగవతిదగ్గర నేను శపథం చేశాను.

(వ్యాఘ్ర)పాదుడు సురాపాత్రను దాచిపెడతాడు. లోపా
ముద్ర దివోదాసు ఇద్దరూ ప్రవేశిస్తారు. లోపాముద్ర ఆర్యస్త్రీ
వేషాన్ని ధరించిఉన్నది. దివోదాసు కొంచెం వృద్ధుడు.
పెనకనుండి ఒక భటుడు కత్తిని తీసుకొని ప్రవేశిస్తాడు.)

దివోదాసు:—ఇక్కడ అల్లరి జరిగిందట ? ఎవరుదానికి కారకులు ?

(అందరూ నమస్కారం చేస్తారు.)

ఋక్షుడు:—(చేతులు జోడించి) రాజన్ ! తుపాను వచ్చింది. వెళ్ళిపోయింది. మేము ఎంతో ప్రశాంతులంగా ఉన్నాము. భగవతీ ! ప్రణామం.

లోపాముద్ర:—(నవ్వి) నీవుగూడా ఇక్కడే ఉన్నావని నాకేమి తెలుసు ? నీ వున్నచోట తగాదాజరగడానికి అవకాశమే ఉండదు.

(యువకులందరూ నవ్వుతూ తన్మయంగా భగవతి మాటలు వింటుంటారు.)

ఋక్షుడు:—భగవతీ ! (దీర్ఘంగా నిట్టూర్చి) ఆరోజులన్నీ గడచిపోయినవి.

జయంతప్రిత్సువు:— యువరాజుగారు వచ్చి అల్లరి ప్రారంభించినవారిని తీసుకొని పోయినారు.

దివోదాసు:—మంచిపని జరిగింది.

లోపాముద్ర:—(అందరివంకా చూచి) వత్సలారా ! తపస్సు సరిగా జరుగుతున్నదా ?

అజీగర్తుడు:—తమ అనుగ్రహంవలన బాగానే జరుగుతున్నది.

దివోదాసు:—లోపాముద్రా ! అయితే, పద, పోదాం.

(దివోదాసు బయలుదేరుతాడు. ఋక్షుడు తొందరగా భగవతిముందుకు వస్తాడు.)

ఋక్షుడు:—భగవతీ! మాయీ మిత్రులందరూ, నేనూ.
అందరూ మీ దర్శనంవలన కృతార్థులమైనాము,
లోపాముద్ర:—(నవ్వి) అందరూ మైత్రావరుణుని శిష్యులే
గదా?

అజీగర్తుడు:—అవును.

ఋక్షుడు:—భగవతీ! నాది ఒక మనవి. వీరందరూ మీకు
శిష్యులు కావలెనని కోరుతున్నారు. మీరు ఇక్కడినుండి
బయలుదేరినప్పుడు మీవెంట మేముగూడా వస్తాము.

లోపాముద్ర:—వీరందరుగూడానా?

అజీగర్తుడు:—అవును, భగవతీ!

లోపాముద్ర:—నాతోగూడా వస్తారా? తొందరపడుతు
న్నారు.

జయంతితృప్తువు:—కాదు భగవతీ! నేను మీతో వచ్చి
తీరుతాను. మీరు అంగీకరించకపోతే నదీదేవతకు సమర్ప
ణమవుతాను.

జాబాలితృప్తువు:—నాదిగూడా అదే నిర్ణయం.

వ్యాఘ్రపాదజహ్నువు:—నానిర్ణయంగూడా అంతే.

ఋక్షుడు:—భగవతీ! మీరు సంశయించవలసిన పనిలేదు
దాదాపు ముప్పయిమంది మీతో రావడానికి నిశ్చయించు
కొన్నారు. మీరు అంగీకరించకపోతే శరీరాలనే వదిలి పెడ
తారు.

దివోదాసు:—లోపాము! ద ఆశ్రమం పెద్దదిగాదే !

అజీగర్తుడు:—మేము పెద్దఆశ్రమాన్ని నిర్మాణం చేస్తాము.

జయంతత్పత్సువు:—నిమిషంలో ఆపని పూర్తిచేస్తాము.

లోపాముద్ర:—మీ బంధువులందరూ ఇక్కడే ఉన్నారు.

అగస్త్య శిష్యులు ఇక్కడే వున్నారు, ఈ జనపదమే మీకు తగినది.

అజీగర్తుడు:—కాదు, మా ప్రార్థనను అంగీకరించండి. మేము మీతోబాటు వచ్చిపీఠామయ, ఇది మా నిర్ణయం. దీనికి తిరుగులేదు.

జాబాలితత్పత్సువు:—అంతే.

లోపాముద్ర:—విషయం ఇంతవరకు వచ్చిందని నాకు తెలియలేదు. ఊణికోన్నాదంలోపడి జీవితమంతా దుఃఖిస్తారు. నే నెక్కడకు వెళ్ళినా ఇలాగే జరుగుతున్నది,

ఋక్షుడు:—మీమాట నే నంగీకరించను. ఊణికోన్నాదంలో నేనేమీ పడలేదు. ఉన్నాదం కలుగజేసే స్వభావంగూడా మీదికాదు. మీ దర్శనం చేసిననాటినుండి నేను మహానందం అనుభవిస్తున్నాను. మీతోగూడా ఉన్నప్పుడు ఆ ఆనందం ఇనుమడిస్తున్నది.

లోపాముద్ర:—ఇవన్నీ జ్వరలక్షణాలు. తాపం తగ్గిపోగానే చేతులూ, కాళ్ళూ శక్తివిహీనా లవుతవి.

అజీగర్తుడు:—ఇంకొకరికి శిష్యులమై సుఖం అనుభవించడంలో కంటే మీ శిష్యులమై దుఃఖం అనుభవించడంలోనే ఆనంద మున్నది.

ఋషభుడు:—భగవతీ! మా నిర్ణయానికి అడ్డులేదు. మీరు ఎప్పుడు బయలుదేరుతున్నారో చెప్పండి.

లోపాముద్ర: (ఎగతాళిగా) సరిగ్గా రేపు సూర్యోదయ సమయంలో బయలుదేరుతాను. నదిలో నావమీద నా ప్రయాణం, తెలిసిందా?

ఋషభుడు:—మేమేకాదు, ఇంకా చాలామంది బయలుదేరే వారున్నారు, వారి సంగతి ఏమిటి?

లోపాముద్ర:—మీ ఐదుగురికి అధికార మిస్తున్నాను. వచ్చేవారిందరినీ రమ్మని చెప్పండి. చివరకు పశ్చాత్తాప పతాకారానికికూడా ముందే గట్టిగా చెప్పండి.

(గయతృత్సవు రొప్పుతూ ప్రవేశిస్తాడు)

రాజ్ రాజ్!

దివోదాసు: ఏమిటి? ఏమి జరిగింది?

గయతృత్సవు:—భరతులందరూ రేపు ఉదయం ప్రయాణం కావలెనని విశ్వరథుడు ఆదేశించాడట.

(అందరూ ఉలిక్కి పడతారు.)

దివోదాసు:—(ఉలిక్కిపడి) ఏమిటి?

లోపాముద్ర:—విశ్వరథుడు ఏదో భయంకరమైన పని చేస్తాడని అప్పుడే అనుకున్నాను,

దివోదాసు:—కాని, లోపాముద్రా! ఇది...

లోపాముద్ర:—సూర్యోదయాత్పూర్వమే శాంబరిని సమర్పించ వలెనని ఆజ్ఞాపించి అగస్త్యమహర్షి చాలా తొందరపడ్డారు.

దివోదాసు:—విశ్వరథుడుగూడా ఉన్నట్టుడైనాడు. (గయ నిత్యో) వెళ్లి ప్రతర్దనుని పిలుచుకొనిరా.

గయతృత్సవు:—రాజా! గురువుగారు తనను కలుసుకొన వలెనని కబురంపినా వినకుండా అతడు వెళ్ళిపోయినాడు.

దివోదాసు:—మైత్రావరుణులు ఎక్కడ ఉన్నారు ?

గయతృత్సవు:—అగ్నిశాలలో ఉన్నారు.

దివోదాసు:—లోపాముద్రా! ఏలాగైనాసరే, విశ్వరథుడు వెళ్ళిపోకుండా చూడు. మైత్రావరుణులను కలుసుకుని వారికి నచ్చజెప్ప.

లోపాముద్ర:—(నడుస్తూ) మైత్రావరుణులు నా మాటను అంగీకరించరు.

దివోదాసు:—అంగీకరిస్తారు. అంగీకరిస్తారు.

లోపాముద్ర:—సరే ప్రయత్నం చేస్తాను.

(అందరూ వెళ్ళిపోతారు) (తెరపడుతుంది.)

రెండో దృశ్యం

(దివోదాస అతిథిగృహిని భవనానికి కొంచెం దూరంలో పెద్ద దొడ్డి ఉన్నది. ఆ దొడ్డిలో ఒకమూల అశ్వశాలా, ఇంకొక మూల గోశాలా ఉన్నవి. గోశాలకు దగ్గరగా అబశాల ఉన్నది. మధ్యలో మూడంతస్తులభవనం ఒకటి ఉన్నది. మొదటిఅంతస్తు రాతికట్టడం, రెండోఅంతస్తు చెక్కలతోనూ, మూడోఅంతస్తు వెదురుకర్రలతోనూ నిర్మించబడ్డవి. భవనానికి రెండువైపులా వసారా లున్నవి.

భవనానికి వెనకవైపున వేరువేరుగా పద్మకుటీరా లున్నవి. ఆ కుటీరాలకు వెనకవైపున సరస్వతీ నదీతీరంవరకు వ్యాపించిన ఉద్యానవన మున్నది. ఆ ఉద్యానవనంలో చిన్న అతిథిగృహం ఒకటి ఉన్నది. లోపాముద్ర ఆ అతిథి గృహంలో నివసిస్తున్నది.

భవనంలోని అగ్నిశాలలో ఒకవైపున మైత్రావరుణులు కూర్చోని ఉన్నారు. వైదికమంత్రాలు చదివి అర్ఘ్యం వదులుతున్నారు.)

అగస్త్యుడు:—ఎవరక్కడ ?

(రోహిణి అగస్త్యుని కుమార్తె ప్రవేశిస్తుంది. ఆమెకు ఇరవై సంవత్సరాల వయస్సు ఉంటుంది. ఆమె ముఖముద్ర గంభీరంగా ఉన్నది.)

రోహిణి: — ఎవరూ లేరు, నేనే.

అగస్త్యుడు:—నీవు ఎక్కడినుండి వచ్చావు ?

రోహిణి:—అంతఃపురానుండి ఆశ్రమానికి వెళ్ళుతున్నాను.

అగస్త్యుడు:—గౌతము డెక్కడ ?

రోహిణి:—పనిమీద పంపించాను.

అగస్త్యుడు:—ప్రతర్దనుడు వచ్చాడా ?

రోహిణి:— (నెమ్మదిగా) రానన్నాడు.

అగస్త్యుడు:—అతేధిగ్వు డెక్కడ ?

రోహిణి:—లోపాముద్ర ప్రయాణానికి తగిన సన్నాహాలు చేస్తున్నాడు.

అగస్త్యుడు:—ఆమె ప్రయాణ మెప్పుడు ?

రోహిణి:—రేపు ఉదయం.

అగస్త్యుడు:—అయితే నా సంరక్షణార్థం నీవు ఉంటావా ?

రోహిణి:—నాన్నగారూ ! మీరు చాలా అలసిపోయినారు. పదండి ఆశ్రమానికి పోదాం.

అగస్త్యుడు:—అమ్మా ! దేవతలు విశ్రాంతి తీసుకొనడానికి నాకు ఇంకా అనుజ్ఞనివ్వలేదు, ప్రతర్దనుడు వచ్చున్నాడు ?

రోహిణి:—భరతులందరూ ప్రయాణసన్నాహంలో ఉన్నారు.

అగస్త్యుడు:—(కోపంగా) ఏమిటి ?

రోహిణి:—విశ్వరథుడు ఆజ్ఞాపించినాడట.

అగస్త్యుడు:—(ముఖమీద ముడతలుపడుతవి. కళ్ళు చీకట్లు

కమ్మినట్లవుతుంది) (కొంచెంసేపుఆగి) రోహిణీ! నీవు వెళ్లు.

రోహిణి:—(ప్రేమగా) తండీ!

అగస్త్యుడు:—రోహిణీ! నీవు వెళ్లు.

రోహిణి:—విశ్వరథుని ప్రయాణాన్ని ఆపివేయాలి.

అగస్త్యుడు:—అతడు వెళ్ళిపోతే సప్తసింధు అంతటా దావా నలం అలముకొంటుంది.

రోహిణి:—తప్పక వెళ్ళిపోయేటట్లే ఉన్నాడు,

అగస్త్యుడు:—(ఉద్విగ్నముతో) విశ్వరథుడు వెళ్ళిపోతే - వెళ్ళిపోతే... ..నా ప్రయత్నమంతా వ్యర్థమై పోతుంది. (ఒక నిర్ణయాన్ని చెప్పుతున్నట్లుగా) అగస్త్యుడు జీవించడు.

రోహిణి:—(భయపడి) నాన్నగారూ! ఏమిటి ఆ మాటలు?

అగస్త్యుడు:—(రోహిణి తల నిమిరుతూ) ఆర్యులనందరినీ ఏకం చేయడానికే నేను జీవిస్తున్నాను. ఆపనికి విఘాతం కలిగినప్పుడు నేను జీవించి ప్రయోజన మేముంటుంది?

రోహిణి:—పితాజ్!

అగస్త్యుడు:—రోహిణీ! వెళ్లు. ఇది నా ప్రతిజ్ఞ.

రోహిణి:—(కన్నీరు కారుస్తూ) విశ్వరథునితో ఒక్కసారి మాట్లాడి చూడండి. అన్ని విషయాలూ తెలియజెప్పండి.

అగస్త్యుడు:—నిన్న నేను చివరి ప్రయత్నం చేశాను చివరి ఆజ్ఞనుగూడా ఇచ్చాను. నా ఆజ్ఞను మన్నించకపోతే

ఆతని పొరోహిత్యపుపదవి నా కక్కర్లేను. నేను బ్రతికి ఉండవలసిన అవసరంగూడా లేదు.

రోహిణి:—(నిరాశురాలై) మీ రిద్దరూ మొండిపట్టుగానే ఉన్నారు.

అగస్త్యుడు:—ఎరుణాజ్ఞను ఉల్లంఘించకమెలా? (మాట మార్చి) నీవు వెళ్లు.

రోహిణి:—ఇక్కడ మీరు ఎంతసేపు ఉంటారు?

అగస్త్యుడు:—చాలాసేపు ఉంటాను.

రోహిణి:—అయితే చేను వచ్చినదాకా ఉండండి. ఇద్దరమూ కలిసి ఆశ్రమానికి వెళ్ళదాము.

(నిష్క్రమిస్తుంది)

(అగస్త్యుడు కొంతసేపు ఆశంసంక చూస్తాడు. రెండుచెతులతో కళ్ళు మూసుకొంటాడు. లోపాముద్ర ప్రవేశిస్తుంది. ఆమె శరీరకాంతి నలువైపులా ప్రసరిస్తుంటుంది. హఠాత్తుగా అగస్త్యుడు ఆమెనంక చూచి)

అగస్త్యుడు:—భారద్వాజీ! దయచేయి. ఎందుకువచ్చావు?

లోపాముద్ర:—మహర్షి వర్యా! సెలవు తీసుకొనడానికి వచ్చాను. రేపు ఉదయం నా ఆశ్రమానికి వెళ్ళుతున్నాను.

అగస్త్యుడు:—సరే.

లోపాముద్ర:—(ఎగతాళిగా) నేను ఇక్కడ ఉన్నా. లేక పోయినా తమబోటి మహర్షుల కేమిలెండి?

అగస్త్యుడు:—నాపమీదనా ప్రమాణం?

లోపాముద్ర:—అవును (నవ్వి) ఒక్క-విషయం అడగమన్నారా? (అగస్త్యుడు సరేనన్నట్లు తలవూపుతాడు.) మీరు విశ్వరథుని కిచ్చిన ఆదేశాన్ని ఉపసంహరించుకొంటే!

అగస్త్యుడు:—(కటువుగా) విశ్వరథుడు నీకు ఇవ్వడుగనుకనా? లోపాముద్ర:—విశ్వరథుడు మన కిద్దరికీ ఇవ్వడే. కోపాన్ని దిగ్మింగండి. అతణ్ణి త్రిమించండి.

అగస్త్యుడు:—ఈ తగాదాకు మూలకారణం ఆ శాంబరి. ఆమెను వదలిపెట్టమని విశ్వరథునితో చెప్పు.

లోపాముద్ర:—(ఎగతాళిగా) అన్ని తగాదాలకు ప్రీయే కారణమవుతూఉంటుంది, ఎందువల్లనో?

అగస్త్యుడు:—అది నీకే తెలియాలి. నీవుమాత్రం తగాదాకు కారణంగాదా?

లోపాముద్ర:—సుహర్షీ! నేను తగాదాకు ఏమాత్రమూ కారణంకాను. నేను ఎవరి హృదయానికి అధిదేవతగా లేను, మరుత్తులవలె ఇవ్వంపచ్చినట్లు విహారం చేస్తుంటాను.

అగస్త్యుడు:—శాంబరి... ..

లోపాముద్ర:—పాపం, ఆ అమ్మాయి దే మున్నది?

అగస్త్యుడు:—ఆమె యుద్ధంలో జయించబడిన గోవుతో సమానం. ఎక్కడకుపంపితే అక్కడకే వెళ్తుంది.

లోపాముద్ర:—మైత్రావరుణ సుహర్షీ! విశ్వరథునికొరకై శాంబరి తన తల్లిని చంపుకొన్నది.

అగస్త్యుడు:—శాంబరిని వదలనిది విశ్వరథుని? శాంతిలేదు.

లోపాముద్ర:—స్త్రీ తన భర్తను వదలివేస్తుందా?

అగస్త్యుడు:—(కోపంగా) భరత శ్రేష్ఠుడు దాసీకన్యను రాణిగా స్వీకరిస్తాడా?

లోపాముద్ర:—దాసీకన్య లెవరిదగ్గర లేరు?

అగస్త్యుడు:—(కఠోరంగా) భారద్వాజీ! ఆర్యులపత్ని ఆర్య అవుతుంది, ఆమె సంతానమే దేవతలకు అర్ఘ్యమిచ్చే అర్హత కలిగి ఉంటుంది.

లోపాముద్ర:—మైత్రావరుణా! ఆర్యులను నేను ఎరుగని దాననుకాను. విశ్వరథునిలాంటి పక్షిపరాయణు లేరు?

అగస్త్యుడు:—ఆర్యుల ఆదర్శాలు ఎలాఉండవలెనని నేననుకొంటున్నానో నీకు తెలియదు. భరతులు దాసిని రాజమహిషిగా అంగీకరించరు.

లోపాముద్ర:—అనేకమంది ఆర్యస్త్రీలకంటే శాంబరి ఎంతో పవిత్రురాలు. స్నేహపరాయణ.

అగస్త్యుడు:—లోపాముద్రా! కౌశికుడు నా పుత్రుడు. అతడు చక్రవర్తి కావలెనని నేను ఆశిస్తున్నాను. అతని పౌరోహిత్యాన్ని స్వీకరించడానికి నేను ఇంద్రుని అనుమతిని నూడా తీసుకొన్నాను. ఆర్యత్వమునే పదవినుండి అతనిని పతితుణ్ణి కానీయను, విన్నావా?

లోపాముద్ర:—సుహర్షీ! గురువుగారి మాటకై ప్రాణాలర్పించేవారిలో విశ్వరథుడు ముందుంటాడు. అతనికి

ప్రాణదానంచేసిన శాంబరిని హింసించబూనడం దేవతలకు సమ్మతంకాదని నా అభిప్రాయం.

అగస్త్యుడు:—ఆర్యులనుచూచి ద్వేషించేవారిచేతిలో ఆర్యత్వం కళంకితమవుతూ వుంటే చూచి నేను సహించను,

లోపాముద్ర:—అదేమిటి? మంత్రబలంవలన నేను శంబరుని వశంచేసుకొన్నాను. ఓమ్మల్ని ప్రేరేపించే ఇంద్రుడు దస్యులకు ప్రేరణను కలుగజేయడా? ఆర్యులను ఉద్ధరించే వరుణ దేవుడు దస్యులను ఉద్ధరించడా? దేవతల శక్తికి హద్దులు ఏర్పాటుచేసేవారెవరు?

అగస్త్యుడు:—అయితే విశ్వరథుడు గురువు ఆజ్ఞను ఉల్లంఘించ వలసిందేనా?

లోపాముద్ర:—అవిధేయతగా మాట్లాడినందుకు తుమించండి. గురువు ఆజ్ఞకంటే వరుణదేవుని ఆజ్ఞ గొప్పదిగాదా?

అగస్త్యుడు:—విశ్వరథుని ఎవరు ప్రోత్సహిస్తున్నారో నాకు తెలుసును.

లోపాముద్ర:—మైత్రావరుణా! విశ్వరథుడు ఆవాహనచేస్తే దేవతలు దర్శనమిస్తూనే ఉన్నారు. అతడు విప్రుడు కావడానికి జన్మించాడు. అతనిని ఎవ్వరూ ప్రోత్సహించనక్కరలేదు.

అగస్త్యుడు:—మీరంతా విశ్వరథుని చెడగొడుతున్నారు.

లోపాముద్ర:—విశ్వరథుని బుద్ధి వికసిస్తున్నది. చివరకు విశ్వరథుడు మన ఇద్దరి కీర్తిని ఇనుమడింపజేస్తాడు.

అగస్త్యుడు:—మన ఇద్దరి కీర్తినా?

లోపాముద్ర:—అతని ఆలోచనలకూ, అతని కీర్తిప్రకాశానికి తల్లిదండ్రులము మన మిద్దరమే.

అగస్త్యుడు:—(పెదవులు కొరుక్కుంటాడు) బాగాఉన్నది. ఈ కళంకంగూడానా ? (వెళ్ళిపోబోతాడు. లోపాముద్ర ఒక్కఅడుగు ముందుకువచ్చి అగస్త్యుని అడ్డగిస్తుంది.)

లోపాముద్ర:—మహర్షివర్యా ! ఒక్కమాటకు జవాబు చెప్పి వెళ్ళిపోండి.

అగస్త్యుడు:—ఏమిటి ఆమాట ?

లోపాముద్ర:—నేను ఏమిపాపం చేశాను ? నాతో మాట్లాడడానికి అలా కంగారుపడతారేమిటి ?

అగస్త్యుడు:—భారద్వాజీ ! లోకమంతా నీతో మాట్లాడడానికి ఆతురత చెందుతున్నదిగదా, అది చాలదా ?

లోపాముద్ర:—(నవ్వి) నిజమే, కాని ఎవరితోనేను మాట్లాడవలెనని అనుకొంటున్నానో ఆ వ్యక్తి నాతో మాట్లాడడం లేదు, మీకు నచ్చని విషయం నాలో ఏమున్నదో కొంచెం సెలవివ్వండి.

అగస్త్యుడు:—నీవంటేనే నాకు భయం కలుగుతున్నది.

లోపాముద్ర:—(కళ్ళు విప్పారజేసి) హృదయాన్ని పోగొట్టుకొంటానని భయమా ?

అగస్త్యుడు:—కాదు, నిన్ను నిరాశపరచవలసి వస్తుండేమోనని

లోపాముద్ర:—మైత్రావరుణమహర్షీ ! నిజానికి భయం నాకు కలుగుతున్నది. నేను ఎక్కడకుపోయినా పురుషులందరూ

నాకు తమ హృదయాలను సమర్పించారు. మూల్యం ఇవ్వకుండానే వారి హృదయాలను స్వీకరించాను. కాని ఈనాడు మూల్యం ఇవ్వడానికి సిద్ధంగా ఉన్నాను. కాని మీరు హృదయ మివ్వడంలేదు. ఎంత నిర్దయ !

అగస్త్యుడు:—ఏమిటి సీమాటలు !!

లోపాముద్ర:—సఖులతో మాట్లాడేవి ఇవేమాటలు.

అగస్త్యుడు:—నీకు నేను సఖుడనా ?

లోపాముద్ర:—అవును. దేవుడే సఖులను సృజిస్తాడు. నేను నా వ్రతాన్ని వదలిపెట్టివేశాను.

అగస్త్యుడు:—నీ ప్రయత్నాలన్నీ నిష్ఫలమయ్యేవేనని మళ్ళీ చెప్పమన్నావా ?

లోపాముద్ర:—గడచిన రెండు నెలలనుండి చూస్తున్నాను. విజయం నాదే. (నవ్వుతుంది) సమయం ఇంకా రాలేదు. నేను నా ఆశమానికి వెళ్ళిపోతాను. వరుణదేవుడు మీ తపస్సును పెంపొందించి మీ హృదయాన్ని ప్రేమభావంతో నింపుగాక.

(నవ్వుతూ వెళ్ళిపోతుంది)

అగస్త్యుడు:—(పిచ్చివానిలాగా అటూ ఇటూ తిరుగుతాడు) మర్యాద హీనురాలు!

(తెర పడుతుంది)

మూడో దృశ్యం

(విశ్వరథుని భవనంలోని అగ్నిశాలలో విశాలమైన వేదిక ఉన్నది. ప్రతర్దనుడూ జమదగ్నీ మాట్లాడుతూ ఉంటారు. జమదగ్నీ మృగచర్మం ధరించి ఉన్నాడు. ఇద్దరూ విచారంగా ఉన్నారు)

ప్రతర్దనుడు:—జమదగ్నీ! మనం పొరపాటు పడుతున్నాము. మనమే పొరపాటుపడుతున్నాము.

జమదగ్నీ:—కాని ఇంతవరకూ నీవు దృఢంగానే ఉన్నావు?

ప్రతర్దనుడు:—నాకు యుద్ధంచేయడమే తెలుసును, కాని ఈ రాజ్యతంత్రాలు తెలియవు. భరతశ్రేష్ఠుడు ఇక్కడినుండి వెళ్ళిపోదామని సెలవిచ్చినప్పుడు ఒక్కవిషయమే ఆలోచించాను.

జమదగ్నీ:—ఏమిటి ఆ విషయం?

ప్రతర్దనుడు:—భరతులకు అవమానం జరుగుతున్న దనుకొన్నాను. కేవలం అవమానం వరకే ఇది సీమితమైతే వెనకకు తిరిగి చూచేవాణ్ణి కాను. కాని వ్యవహారం ముదిరింది. మనం తృప్తిగామం వదలగానే అగస్త్యమహర్షి పౌరోహిత్యపదవిని వదలేస్తారట.

జమదగ్నీ:—అవును.

ప్రతర్దనుడు:—తృప్తిపూర్వకముగా మనకు యుద్ధం జరుగుతుంది. యుద్ధానికి భయపడకపోయినా భరతుల భవిష్యత్తు ఏమవుతుంది? భరతశ్రేష్ఠుడు శాంబరిని రాజమహిషినిగా చేయవలెనని కోరుతున్నాడు. అది భరతులు సహించరు. వ్యవహారాన్ని ఇంతవరకు రానిస్తారని నేననుకోలేదు.

జమదగ్ని:—కర్దముని అభిప్రాయం ఏమిటి?

ప్రతర్దనుడు:—కర్దముడు ఇక్కడకే వస్తాడు. అతడు మరీ ఉత్తేజితుడై ఉన్నాడు. (చెవిలో) శంబరుని దాహితుడు భరతిరాజు కావడం ఎవ్వరికీ ఇష్టంలేదు. భరతులు తమలోతాము కలహిస్తారని నా అనుమానం.

జమదగ్ని:—అలాగా?

ప్రతర్దనుడు:—అవును, భరతశ్రేష్ఠుడేలా ఉన్నాడు?

జమదగ్ని:—నేటికి నాలుగురోజులనుండి ఏదో దేవతారాధన చేస్తూ ఉన్నట్లుగా వంటరిగా ఉంటున్నాడు. క్షణికాల మైనా కన్నుమూయడంలేదు. అప్పుడప్పుడు శాంబరి దగ్గరకు మాత్రంపోతున్నాడు.

ప్రతర్దనుడు:—శంబరరాజపుత్రి ఎలా ఉన్నది?

జమదగ్ని:—ప్రతర్దనా! ఆమెకు విశ్వరథుని ధ్యాసతప్ప ఇంకొక ధ్యాస లేనేలేదు. ఆమె కళ్ళలోనుండి ఆమె ప్రాణాలు ప్రవహిస్తున్నవేమోనని అనిపిస్తున్నది.

ప్రతర్దనుడు:—యోగ్యురాలు!!

జమదగ్ని:—ఆర్యరమణి అయితే బాగుండేది.

(బయటనుండి కర్దముడు)

సేనాధిపతీ ! నేను రావచ్చునా ?

(కర్దముడు వృద్ధుడు. దగ్గుతూ ప్రవేశిస్తాడు.) చేతిలో కర్రఉంటుంది.

ప్రతిర్దనుడు:—మఘవన్ ! దయచేయండి. ఆయాసం ఇంకా తగ్గలేదే !

కర్దముడు:—యమసదనానికి చేరితేనే ఈఆయాసం తగ్గుతుంది.

భార్గవా! నమస్కారం. (జమదగ్నికి నమస్కారం చేస్తాడు)

జమదగ్ని:— వందసంవత్సరాలు జీవించు. కూర్చో.

కర్దమా ! (కర్దముడు కూర్చుంటాడు. అతనితో ఇద్దరు భరతులు లోపలకు ప్రవేశిస్తారు. వారు గూడా కూర్చుంటారు.)

కర్దముడు:—కౌశికు డెక్కడ ?

జమదగ్ని:—ఇప్పుడే వస్తాడు.

కర్దముడు:—భార్గవా ! నేను వృద్ధుణ్ణి. భరతులు దస్యకన్యను రాజమహిషిగా అంగీకరించడం అసంభవం.

ప్రతిర్దనుడు:—అయితే తృత్సపులతో యుద్ధమెందుకు ?

కర్దముడు:—మీరు ఎంతైనా యుద్ధంచేయండి. జాతినిమాత్రం కళంకితంచేయబోకండి. (దగ్గుతూ) శంబరకన్యను స్వీకరించి జాతిని కళంకితం చేయడం మంచిదికాదు.

ప్రతిర్దనుడు:—గురుదేవుని మాటయే సత్యంగా కనపడుతున్నది.

కర్దముడు:—సోదరుడా ! ఆ గురుదేవుని కటాక్షంవల్లనేగదా,
భరతులు ఇంత కీర్తివంతులైనారు ?

జమదగ్ని:—ఈ విషయాలన్నీ నిన్న గురువుగారు విశ్వరథు
నికి బోధించారు. తృత్సులమీదనున్నా ద్వేషంచేత రెం
ప్రస్తుతం భరతులు విశ్వరథుని పక్షంలోనేఉన్నా చివరకు
విశ్వరథునీ, శాంబరినీ, తుమించరనీ, పద్మభవ్యులను
చేస్తారనీగూడా గురువుగారు చెప్పిచూచారు. ప్రతర్దనుని
ప్రసక్తిగూడా తీసుకొని వచ్చారు.

ప్రతర్దనుడు:—నా ప్రసక్తినా ? (నవ్వి) గురుదేవులకు పిచ్చి
ఎత్తినది.

జమదగ్ని:—విశ్వరథుడు నీవన్నమాటనే అన్నాడు.

ప్రతర్దనుడు:—తరువాత ?

జమదగ్ని:—ప్రతర్దనుడు శత్రువులమధ్యన ఉన్నాడు, కనుక
నీ పక్షంలో ఉన్నాడు. భరతగ్రామం చేరుకొన్న
తరువాత తనభార్యనూ, తన తల్లినీ కలుసుకొన్నాడంటే
అతడు నీమాట వినడు. భరతజాతి ఆజ్ఞను శిరసావ
హిస్తాడు, అని అన్నారు. గురుదేవులు.

ప్రతర్దనుడు:—అదీ నిజమే. మా అమ్మ సుతరామూ అంగీక
రించదు.

కర్దముడు:—అందుకు కౌశికుడే మన్నాడు ?

జమదగ్ని:—“శాంబరిని పత్నిగా స్వీకరించడానికి దేవతలు
అంగీకరించారు” అన్నాడు. ఎప్పుడు మౌల్వాడినా అతనిది
అదేమాట.

ప్రతర్దనుడు:—ఈ దేవతలుగూడా బలేవారు !! ఎప్పుడు ఎలాతోస్తే అలా అంగీకరిస్తుంటారు.

జమదగ్ని:—దేవతల విషయంలో అలా మాట్లాడకు, తప్పు.

ప్రతర్దనుడు:—అయితే ఇప్పుడు మనం ఏమిచేయాలి ?

కర్దముడు:—శాంబరిని వదలి పెట్టడం తప్ప నాకింకొక ఉపాయం ఏమీ తోచడంలేదు.

ప్రతర్దనుడు:—మహాఅథర్వణులు ఉంటే బాగాఉండేది, ఈ సమస్యను పరిష్కరించ కలిగేవారు.

జమదగ్ని:—గురుశిష్యు లిద్దరూ ఇలా కలహిస్తారని నేననుకోలేదు.

ప్రతర్దనుడు:—ఏదిఎట్లయినా తృప్తివుల అత్యాచారాలను సహించడం కష్టం.

కర్దముడు:—ఆమాట నిజమే, కాని ఇక్కడ మూడోసంగతి జరగబోతున్నదిగా !

(దగ్గుతాడు. తెరలోనుండి పదధ్వని వినిపడుతుంది.)

జమదగ్ని:—ఘే...ఘే...ఘే... విశ్వరథుడు వస్తున్నాడు.

(విశ్వరథుడు ప్రవేశిస్తాడు. ముఖం చింతాక్రాంతంగా ఉంటుంది. ఉదాసీనంగా కనపడుతుంటాడు. అతనిమనస్సు తుపానులో చిక్కుకున్న నావలాగా ఉంటుంది. అగ్నివైపు చూస్తూ అలాగే ఉండిపోతాడు. జమదగ్ని, ప్రతర్దన, కర్దములు లేచి సమస్కారం చేస్తారు.)

ప్రతర్దనుడు:—భరతశ్రేష్ఠా ! కర్దమమఘవన్ దయచేశాడు.

కర్దముడు:—(దగ్గరకు వచ్చి) కాళికేశ్రీమా ! రాజన్! దర్శనం చేసుకొనిపోదామని వచ్చాను.

విశ్వరథుడు:—అంటే నాకు హితబోధచేయడానికి వచ్చా రన్నమాట.

కర్దముడు:—కాదు, కాదు. ఊరికనే వచ్చాను.

విశ్వరథుడు:—(స్నేహపూర్వకంగా) ఏమిటి సెలవు ?
(అందరూ కూర్చుంటారు)

కర్దముడు:—రేపు ప్రయాణమేకదా ?

విశ్వరథుడు:—ఏమన్నారు? (స్మృతిలో ఉన్నట్లు మూర్ఖుడడు)
ప్రయాణమా ? అవును.

కర్దముడు:—(దగ్గి) గురువుగారికి ఇష్టంలేదు.

విశ్వరథుడు:—ఆ! ఏమిటి ? గురువుగారా !! కర్దమా ! నాకు ఎంతగా హితబోధచేసినా ప్రయోజనంలేదు. మైత్రా వరుణులే నా మనస్సును మార్చలేకపోయినారు. మఘ వన్ ! నన్ను క్షమించండి. నామీద దయ చూపించండి, నా కంటేచాలు. నేను అంతా విన్నాను. కాని దైవాజ్ఞను నేను ఉల్లంఘించలేను.

(స్మృతిలో ఉండడు, ఋక్షుడు ప్రవేశిస్తాడు)

ఋక్షుడు:—మునిశ్రేష్ఠులు వశిష్ఠమహర్షి దయచేస్తున్నారు. అరుగో రానేవచ్చారు.

విశ్వరథుడు:—(ఉలిక్కిపడి) ఓహో !

(అందరూ లేచినిలబడతారు. విశ్వరథుడు వశిష్ఠుని అభ్యుత్థానంచేసి తీసుకొనివస్తాడు. వశిష్ఠుడు శుద్ధ సత్వమూర్తి, మహాజ్ఞాని)

వశిష్ఠుడు:—(నవ్వి) విశ్వరథా!

విశ్వరథుడు:—మునివర్యా! నమస్కారం (సాదములకు నమస్కారం చేస్తాడు)

జమదగ్ని:—మహర్షి! నేనుగూడా... .. (నమస్కారం చేస్తాడు.)

వశిష్ఠుడు:—వత్సలారా! శశంజీవులుకందు.

(అందరూ కూర్చుంటారు.)

విశ్వరథుడు:—మునిశ్రేష్ఠా! తాముదయచేశారు. కృతార్థుణ్ణి. ఏమిటి ఆజ్ఞ?

వశిష్ఠుడు:—విశ్వరథా! నీతో కొన్ని విషయాలు మనస్సు విప్పి మాట్లాడడానికి వచ్చాను. నీమనస్సులోఉన్న అసలు విషయమేమిటో స్పష్టంగా చెప్పాలి.

విశ్వరథుడు:—(విచారపూర్వకంగా) తప్పక చెప్పతాను. ఏరంతా మనవారే. మాట్లాడండి.

వశిష్ఠుడు:—నీవు ఏమి చేయబోతున్నావో, ఆలోచించుకొన్నావా?

విశ్వరథుడు:—(పైకిచూస్తూ సమ్మదిగా) ఆలోచించాను.

వశిష్ఠుడు:—అగస్త్యభగవానుడు నిన్ను వదలి వెళ్ళిపోతాడు.

విశ్వరథుడు:—అందుకని దైవాజ్ఞను ఉల్లంఘించనా?

వశిష్ఠుడు:—తృత్సపులతో వైరం కలుగుతుంది.

విశ్వరథుడు:—అదిగూడా భయకారణమే నంటారా ?

వశిష్ఠుడు:—ఘోషమాత ప్రాణాలను వదులుతుంది.

విశ్వరథుడు:—(గట్టిగా) దైవాజ్ఞను ఉల్లంఘించలేను.

వశిష్ఠుడు:—భరతులు ప్రతర్దనునిచూచి ఆగిపోతాడు.)

విశ్వరథుడు:—(కళ్లు ప్రకాశించడం ఆరంభిస్తవి) నన్ను పదభ్రష్టుణ్ణి చేస్తారు, చంపివేస్తారు. మునిశ్రేష్ఠా! నాకు రాజ్యకాంక్ష లేదు. ప్రాణాలమీద మోహంలేదు.

వశిష్ఠుడు:—(నవ్వి) అయితే నీలో మోహం ఉన్నది. ఆ దస్యకన్యకమీదనేనా ? దేవతలు ఎప్పుడూ నీ కలాంటి ఆత్మ నివ్వరు.

విశ్వరథుడు:—(కంపించిపోయిన స్వరంతో) నిజం ? నిజం. దేవతలు ఇలాంటి ఆజ్ఞనిస్తారు, ప్రతిఘడియూ, ప్రతిక్షణం.

వశిష్ఠుడు:—ఏమిటి ?

విశ్వరథుడు:—శాంబరిని నేను స్వీకరించాను. ఆమె నాపత్ని, నా ధర్మపత్ని, నా సహధర్మచారిణి.

వశిష్ఠుడు:—ఇది దేవతల ప్రేరణకాదు. (నవ్వి) ఎవరి ప్రేరణో నాకు తెలుసును,

విశ్వరథుడు:—భగవతి లోపాముద్ర) నాకు పూజ్యురాలు. ఇది ఆమె ప్రేరణకావచ్చును. అయినా అందులోనే నాకు దైవవాణి వినపడుతున్నది.

వశిష్ఠుడు:—శాంబరి ఆర్యరమణికాదు.

విశ్వరథుడు:—కాదా? ఎందువల్ల వశిష్టచుహార్మీ? దస్యు కన్యను దాసినిగా స్వీకరించవచ్చునా? ఉంపుడుకత్తెనుగా ఉంచుకోవచ్చునా? భార్యనుగా స్వీకరించగూడదన్న మాట. ఆమెలో ఉన్న ప్రేమ, పవిత్రత ఏ ఆర్యస్త్రీలో ఉన్నదో ఆలోచించండి. ఆమె నాకొరకై తన తండ్రిని గూడా చంపుకొన్నది.

వశిష్టుడు:—వత్సా! ఇవన్నీ చిన్నతనపు మాటలు. ఇందులో దైవాజ్ఞ అంటూ ఏమీలేదు. ఈమెవలన నీకు కలిగే సంతానము నల్లగా, కురూపంగా తయారవుతుంది. ఆ సంతానానికి నీవు యహోధర్వణుల, అగస్త్యుల విద్యను నేర్పతావా? వారిని కుశికుని సింహాసనమీద అధిష్టింప జేస్తావా?

విశ్వరథుడు:—(పూజ్యభావంతో) మునిశ్రేష్ఠా! నేను రాత్రిం బగళ్ళు దేవతల ప్రేరణకొరకై ప్రార్థన చేస్తున్నాను. మీ మాటలు నాకు అర్థం కావడంలేదు. ఎంతమంది కురూపంగలిగిన ఆర్యస్త్రీలు మన పల్లెలో లేరు? శాంబరి ఎందువల్ల ఆర్యస్త్రీ కాగూడదు?

వశిష్టుడు:—ఆర్యులు జన్మిస్తారు. అంతేకాని రూపాందరు.

విశ్వరథుడు:—కాదు, అది సరికాదు. నాకు వినిపిస్తున్న దైవవాణి వేరుగా ఉన్నది. నాలో ఆర్యత్వముంటే ఇంక కరిని ఎందుకు మార్చలేను? అలా మార్చలేకపోతే నా తండ్రిలో ఏదో లోటు ఉన్నదన్నమాట.

వశిష్ఠుడు:—నీవెంత ఉన్నప్పుడవైనావని నాకు తెలియలేదు.
అనార్యులు ఆర్యులవుతారా?

విశ్వరథుడు:—అనార్యులు ఆర్యులుకాకపోతే మహాఅథర్వ
ణుల, మైత్రావరుణుల విద్య నిర్ధకం. మీ తపస్సూ,
మీ పవిత్రతా ఎందుకూ కొరగావన్నమాట. మహర్షి!
(వ్యాకులంగా) ఎవ్వరూ. నన్ను అర్థంచేసుకోవడంలేదు.
వరుణదేవా! (ఆకాశంవంక చూస్తూ నిలబడతాడు.)

వశిష్ఠుడు:—(లేచి) నీవు మా మాటల్ని అంగీకరించవా?
సరే, మంచిది. అనంతకాలంవరకూ ఆర్యవిధ్వంసకుడవనే
ప్రతీతిని పొందుతావు. పితృదేవతలుగూడా నిన్ను స్వీక
రించరు.

(అందరూ లేచి నిలబడతారు.)

విశ్వరథుడు:—(తలక్రిందకువాల్చి) దైవేచ్ఛ ఎలా ఉంటే
అలా జరుగుతుంది. మునివర్యా! నేను దేశతల ఆధీనంలో
ఉన్నాను. నేను అవలంబిస్తున్న విధానంలోనే ఆర్యత్వానికి
వికాసం ఉన్నదేమో!! (వశిష్ఠుని పాదములకు నమస్కరిస్తాడు.)

వశిష్ఠుడు:—మంచిది, వత్సా! వరుణదేవుడు నీకు సద్బుద్ధిని
ప్రసాదించు గాత.

(వశిష్ఠుడు వెళ్ళిపోతాడు.)

విశ్వరథుడు:—కర్మను ప్రతిర్థులారా! నన్ను ఊహించండి.
(శ్చేయంగా) కుశిక నీ హాసనాన్ని మీ ఇష్టావచ్చినవారికి
సమర్పించండి. శాంబరి లేకుండా వొంటరిగా నేనా సింహ

సనాన్ని అధిరోహించదలచుకోలేదు. నన్ను వదలి
మీరందరూ వెళ్ళిపోయినాసరే, (అంటూ లోపలికి
వెళ్ళుతాడు,

(కర్తముడు వెళ్ళిపోతాడు)

ప్రతర్దనుడు:—భార్గవా ! మన కర్తవ్యమేమిటి ?

జమదగ్ని:—ఏమి జరుగుతుందో చూస్తూ ఉండడమే,

(రోహిణి ప్రవేశిస్తుంది.)

రోహిణి:—భార్గవా ! కౌశికు డెక్కడ ?

ప్రతర్దనుడు:—దయచేయండి.

జమదగ్ని:—రోహిణీ ! నీ వెక్కడనుండి వస్తున్నావు ? గురు
దేవులు సందేశ మేమైనా పంపించారా ?

రోహిణి:—లేదు. కౌశికునితో మాట్లాడవలసిన పని ఉన్నది.

జమదగ్ని:—ఒంటరిగానా ?

రోహిణి:—అవును.

జమదగ్ని:—కూర్చో. పంపుతాను.

ప్రతర్దనుడు:—భార్గవా ! నాకు సెలవిప్పించండి. ప్రయాణ
సన్నాహం చేయాలి.

(జమదగ్ని ప్రతర్దనులు వెళ్ళిపోతారు.)

(విశ్వరథుడు ప్రవేశిస్తాడు.)

విశ్వరథుడు:—రోహిణీ ! నీచా ? (వచ్చి కూర్చుంటాడు.)

రోహిణి:—(నమ్మదిగా) కౌశికా ! కౌశికా ! (కిన్నీరుకాయస్తూ)

నామీద కోపమా? నాతోగూడా మాట్లాడవా? (పైఉత్తరీయంతో కళ్లు తుడుచుకొంటుంది.)

విశ్వరథుడు:—రోహిణీ! ఆ కన్నీళ్లేమిటి? ఛీ! ఛీ!

(విశ్వరథుని కంటివెంట కన్నీరు కారుతుంది.)

రోహిణి:—విశ్వరథా! నీవుగూడా కన్నీరు కారుస్తున్నావా?

విశ్వరథుడు:—రోహిణీ! ఇన్నిరోజులూ నీవు నన్ను కలుసుకోనై నాలేదు.

రోహిణి:—(కన్నీరు తుడుచుకొని) నీవు కోపంలో ఉండడం వలన నీ దగ్గరకు రావడానికి సాహసించలేకపోయినాను.

విశ్వరథుడు:—కోపంలో ఉన్నావా? ఎవరన్నారు?

రోహిణి:—ప్రపంచమంతా అంటున్నది.

విశ్వరథుడు:—ఆ మాటను నీవు విశ్వసించావన్నమాట.

రోహిణి! (రోహిణివంక ఎగాదిగా చూసి) నీ ఆరోగ్యం బాగాఉన్నట్లు లేదే? చూడు... ..మరి... ..(ఏదో జ్ఞాపకం తెచ్చుకొని) నీ వివాహంవిషయం... ..సుదాసుతో... ..నేను ఏమివిన్నాను? సరిగా జ్ఞాపకంలేదు. (దీర్ఘంగానిట్టూర్చి) నా తలతిరిగిపోతున్నది... .. అందరూ... .. నన్ను మరచిపోతున్నారు.

రోహిణి:—కౌశికా! సుదాసుకూ నాకూ వివాహం జరగదు.

నాన్నగారు ఆ సంబంధాన్ని మానివేశారు.

విశ్వరథుడు:—అయితే నీవు సుదాసుని వివాహం చేసుకోవా?

రోహిణి:—(ఆర్ద్రస్వరంతో) కౌశికా!

విశ్వరథుడు:—వరుణదేవుడు బ్రతికి ఉండగానే నన్ను కాల్చి వేయతలచుకున్నట్లున్నది. (కన్నీరు తుడుచుకొంటాడు.)

రోహిణి:—(దీనంగా) విశ్వరథా! ఆనాడు నీకొరకై ఏమేమో కలలుగన్నాను.

రోహిణి:—ఆకలలనన్నింటినీ మరచిపో. నేను ఏదోచెప్పడానికి వచ్చి ఏదోచెపుతున్నాను.

విశ్వరథుడు:—నీవు చెప్పదలచుకొన్నదేమిటి ?

రోహిణి:—శాంబరిని రేపటి ఉదయంలోగా సమర్పించకపోతే

విశ్వరథుడు:—నాకు తెలుసును.

రోహిణి:—నీకు తెలియదు. తెలియదు. పితృపాదులు ప్రాణత్యాగంచేస్తారు.

విశ్వరథుడు:—(నిశ్చేష్టుడై) ఆ ! ఏమన్నావు ?

రోహిణి:—ఇది చారి దృశనిశ్చయం.

విశ్వరథుడు:—(ఆత్మతిరస్కార భావంతో) అయితే నేను అనార్యుడను, కులద్రోహిని... జాతిద్రోహిని... గురు హంతకుడ నవుతున్నానా ?

రోహిణి:—ఇంత మొండిపట్టు ఎందుకు పట్టుకొని కూర్చున్నావు ? నీతో ఉన్నా శాంబరికి సుఖం ఉంటుందా ?

విశ్వరథుడు:—లేదు. పాపం ఆమెనొసట దుఃఖం వ్రాయబడి ఉన్నది కాని... కాని, (ఆక్రందనం చేస్తాడు.) రోహిణీ! దేవతలు నాకు విశ్రాంతిని ప్రసాదించకంలేదు.... మనోవాక్కాయకర్మలా శాంబరిని ధర్మపత్నిగా స్వీకరించాను. భయపడను. వరుణదేవుని ఆజ్ఞను ఉల్లంఘించను.

రోహిణి:—ఆమె అనార్యగదా ?

విశ్వరథుడు:—రోహిణీ! వరుణదేవుని ఆజ్ఞయే వేరు. నా హృదయంలో - నా వాణిలో - వరుణదేవుని మాటలు ప్రతిభవనిస్తున్నవి ఆర్యత్వం రూపంలోనూ, రంగులోనూ లేదు. అది తపస్సువల్ల లభ్యమవుతుంది. సత్యాన్నీ, ఋతాన్నీ అనుసరించడంవలన లభ్యమవుతుంది. (కొంచెంసేపు ఆగి) శాంబరిని విశ్చించమనేవారు వర్ణ ద్వేషాన్నీ, జాతిభేదాన్నీ, అనార్యత్వాన్నీ వాంఛిస్తున్నారు. శాంబరికొరకై నీవు భస్మమైపోతేనేగాని, ఆ భస్మంలో నుండి నిజమైన ఆర్యత్వం పుష్పటం కాదు. ఆభస్మాన్ని శరీరానికి పూసుకుని లతులకొలది శంబరులు ఆర్చు లవుతారు.

(అంతా నిశ్శబ్దంగా ఉంటుంది.)

(నేపథ్యంలోనుండి శాంతస్వరంతో) శాంబరి:—కౌశికా!

విశ్వరథుడు:—(నిద్రలోనుండి మేల్కొన్నట్లుగా రోహిణితో దీనభావంగా) చూడు. శాంబరి నన్ను పిలుస్తున్నది. రోహిణీ! నేనేమిచేయను ? గురుదేవుల ఆదేశాన్ని మన్నిస్తే శాంబరి ప్రాణత్యాగం చేస్తుంది. - నేను మరణిస్తాను - పితృదేవతలు నన్ను శపిస్తారు.

శాంబరి:—(నేపథ్యంలో) కౌశికా!

విశ్వరథుడు:—వస్తున్నాను (లోపలికి వెళ్ళిపోతాడు.)

రోహిణి:—ఇద్దరిలో ఒకరు... రేపు... మరణించడం తప్పదు. ఎవరు మరణించినా నా మరణంగూడా నిశ్చితమే.

(అగ్నివంక తదేకధ్యానంగా చూస్తూ కూర్చుంటుంది, వెనకనుండి లోపాముద్ర ప్రవేశిస్తుంది. రోహిణి ప్రేమ పూరిత నయనాలతో చూస్తూ ఉంటుంది.)

లోపాముద్ర:—రోహిణి భుజంమీద చేయివేసి రోహిణీ!

ఇక్కడున్నావేమిటి?

రోహిణి:—భగవతీ! నమస్కారం.

లోపాముద్ర:—రోహిణీ! ఇక్కడున్నావేమిటి? విశ్వరథునికి నచ్చజెప్పడంకొరకై వచ్చావా?

రోహిణి:—అంతపని నేను చేయగలనా? అసలే దురదృష్ట వంతురాలను.

లోపాముద్ర:—ఏమిటితల్లీ! ఆ మాటలు?

రోహిణి:—(దుఃఖిస్తూ) భగవతీ! ఇద్దరువ్యక్తుల జీవితంతో నా జీవితసూత్రం బంధింపబడి ఉన్నది. రేపు ఉదయం ఆ ఇద్దరిలో ఒకరో లేక ఇద్దరో మృత్యుముఖంలో ప్రవేశించ నున్నారు. నా జీవితసూత్రం తెగిపోనున్నది.

లోపాముద్ర:—(ఆశ్చర్యంగా) ఆ ఇద్దరు వ్యక్తులెవరు?

రోహిణి:—పితృపాదులూ, విశ్వరథుడూను.

లోపాముద్ర:—(వెలవెలబోతుంది) ఏమంటున్నావు? అగస్త్య మహర్షియా!

రోహిణి:—అవును. మైతావరుణులు ప్రతిజ్ఞచేశారు. విశ్వ రథుడు రేపటి సూర్యోదయంలోగా శాంబరిని విసర్జించక పోతే ప్రాణత్యాగంచేస్తారు. నేనేమిచేయను? నాకేమీ

తోచడంలేదు. భగవతీ భగవతీ! ఏదైనా ఉపాయం చెప్పు. వారిద్దరూ లేకుండా నేను ఎలా జీవించను? (ఏడుస్తుంది.)

లోపాముద్ర:—(ప్రేమగా) రోహిణీ! విశ్వరథుని హృదయంలో నిశ్చయంగా స్థానమున్నది. అది నాకు తెలుసును. ఏమి ఉపాయం చెప్పను? (ఆలోచించి) నేను రేపు వెళ్ళిపోతున్నాను.

రోహిణి:—(ప్రార్థనగా) భగవతీ! వెళ్ళవద్దు. వెళ్ళవద్దు. విశ్వరథుడు ఇంక ఎవరిమాలనూ వినడు. నామీద దయవుంచి వెళ్ళవద్దు.

లోపాముద్ర:—రోహిణీ! ఆలా బ్రతిమిలాడవలసిన పనిలేదు. అగస్త్యమహర్షి ఇలా ప్రతిజ్ఞ చేస్తారని నాకు తెలియదు. సోఁరీ. నివేదిత! నేనూ అంతే. ఆ ఇద్దరిలో ఎవరు లేక పోయినా నేనుమాత్రం సహించగలనా?

రోహిణి:—(ఉలిక్కిపడి) అదేమిటి?

లోపాముద్ర:—(నవ్వుతూ) రోహిణీ! లే. కన్నీరునుడుచుకో. ఇద్దరిలో ఎవ్వరికీ అపకారం జరిగదు. నేను బ్రతికి ఉంటే, తెలిసిందా?

రోహిణి:—(ఆశ్చర్యంగా) భగవతీ!

లోపాముద్ర:—కన్నీరు తుడుచుకో. చూద్దాము. (విజయ భావంతో నవ్వి)వాళ్ళిద్దరూ మనల్ని బాధ పెడుతున్నారు. మనం వారిని రక్షిస్తున్నాము.

రోహిణి:—భగవతీ! భూమిపై అవతరించిన ఉపామూర్తులు
మీరు.

లోపాముద్ర:—నీ విక్కడే ఉండు. కాళికునికి కొంత ఊరట
కలుగుతుంది. (నిష్క్రమిస్తుంది.)

రోహిణి:—(అగ్నివంకచూస్తూ) ఏమి కానున్నదో!!
(విశ్వరథుడు శాంబరిని నెమ్మదిగా పట్టుకొని తీసుకొని
వస్తాడు. శాంబరి వయస్సు ఇరవైసంవత్సరాలుంటుంది.
గర్భవతి, చాలా కష్టంగా నడుస్తున్నది. విశ్వరథుని ధ్యాస
తప్ప ఆమెకు ఇంకొక ధ్యాసయేలేదు.)

విశ్వరథుడు:—ఉగ్రా! చూడు. ఈమెయే రోహిణి.

ఉగ్ర:—(నెమ్మదిగా) రోహిణీ!

(విశ్వరథుడు ఆమెను కూర్చోబెడతాడు.)

రోహిణి:—ఏమి సోదరీ! ఆరోగ్యం ఎలా ఉన్నది?

ఉగ్ర:—(భయపడి) ఓఫ్—మీబైరవుని కుమార్తె గాదూ
ఆమె? మీబైరవుడు నా తండ్రిని చంపించివేశాడుగదూ!

విశ్వరథుడు:—అవన్నీ మరచిపో శాంబరీ! వారు నా గురు
వులు. తండ్రికంటే ఎక్కువ పూజ్యులు. నేనూ, ఈమె
అగస్త్యశ్రమంలో ఒక్కటిగా పెరిగి పెద్దవాళ్ళమమనాము.

రోహిణి:—(దయార్ద్రస్వరంతో) సోదరీ! భయపడకు.

(శాంబరి ఏమీ మాట్లాడదు.)

రోహిణి:—విశ్వరథా! నేను బాల్యస్నేహితురాలను,
అంతేగదా? వెళ్ళివస్తాను. (లేచి వెళ్ళబోతుంటుంది) ఇంతలో
(ప్రతర్దనుడు రొప్పకుంటూ ప్రవేశిస్తాడు)

విశ్వరథుడు:—(ప్రతర్దనుని చూచి) ప్రతర్దనా! ఏమిటి సంగతి?

ప్రతర్దనుడు:—(వ్యాకులంగా) రాజన్! గురుదేవులు ప్రాణ త్యాగం చేయడానికి ప్రతిజ్ఞ చేశారు.

విశ్వరథుడు:—(భేదంగా) అవును.

ప్రతర్దనుడు:—దీవోదాసు సైన్యాన్ని ఆయత్తం చేస్తున్నాడు.

విశ్వరథుడు:—ఎందుకు?

ప్రతర్దనుడు:—మీ ప్రయూణాన్ని అపివేయడానికి.

విశ్వరథుడు:—సరే. మన సైన్యాన్ని గూడా ఆయత్తం చేయి.

ప్రతర్దనుడు:—రాజన్!

విశ్వరథుడు:—సందేహమెందుకు? చెప్పు.

ప్రతర్దనుడు:—భరతశ్రేష్ఠా! గురుదేవుని ప్రతిజ్ఞ విషయం అందరికీ తెలిసింది. అందువలన... అందువలన...

విశ్వరథుడు:—అందువలన భరతులు నా పక్షంలో యుద్ధం చేయరు, అంతేగదా? (ప్రతర్దనుడు అవునన్నట్లు తల ఆడిస్తాడు.) ప్రతర్దనా! సరే, నీవు వెళ్లు.

ఉగ్ర:—(విశ్వరథుని చెయ్యి పట్టుకొంటుంది.) విశ్వరథా! నన్ను వదలివేస్తావా?

విశ్వరథుడు:—శాంబరీ! భయపడకు. (ప్రతర్దనునితో నిశ్చయ పూర్వకంగా) వెళ్లు వెళ్ళి భరతుల కడదరికి స్వాతిత్య మిచ్చానని చెప్పు. రోహిణీ! నీవుగూడా వెళ్లు. గురుదేవునికి

ఈ విషయం మనవిచెయ్యి. (గంభీరంగా ఆకాశంవంక చూస్తాడు.) వరుణదేవుడు తన పుత్రుల తిరిగి పిలిపించుకొంటున్నాడు. (ద్వారంలోనుండి లోపలకు ప్రవేశిస్తున్న ఎండనుచూచి) వెళ్ళండి. నేను విశ్వాసం కలుగజేస్తాను.

రోహిణి:—ఏమిటి ?

విశ్వరథుడు: (ఉత్సాహంగా) శాంబుకి ఆర్యత్వం లభించింది.

రోహిణి:—ఏమిటి ఈమాటలు !

విశ్వరథుడు:—సూర్యదేవుని ఎదుట ఆ విషయం ఋజువు చేస్తాను.

రోహిణి:—(భయపడి విశ్వరథుని శిరస్సుమీద తన చెయ్యి పెడుతుంది. శిరస్సు వేడిగా ఉంటుంది.) అబ్బా !

పౌత్రుడు:—రాజన్ ! రాజన్ !!

ఉగ్ర:—విశ్వరథా ! నన్ను వదలకు, విశ్వరథా ! (విశ్వరథుని చెయ్యి పట్టుకొంటుంది విశ్వరథుడు సూర్యబింబంవంక చూస్తుంటాడు.)

విశ్వరథుడు:—(ప్రార్థనగా) దేవా ! చెప్పు - చెప్పు - ఉగ్రకు ఆర్యత్వం లభించిందాలేదా ? నేను గాధిపుత్రుణ్ణి, మైత్రావరుణుని శిష్యుణ్ణి, ప్రశ్నిస్తున్నాను. (నీరు తీసుకొని శాంబుమీద చిలకరిస్తాడు.) సత్యఋతాలద్వారా ఈమెను అభిమంత్రితం చేశాను. (ఆకాశంవంక, సూర్యబింబంవంక తదేకధ్యానంగా చూస్తాడు, ఉత్సాహంతో) ఉగ్రా ! సవితృదేవత దర్శన మిస్తున్నాడు, నమస్కరింపు. చేతులు జోడించు. అను, అను. ఓం తత్సవితుర్వరేణ్యం.

ఉగ్రః—(భయంగా) తత్సవితుర్వరేణ్యం.

విశ్వరథుడు—భర్గో దేవస్య.

ఉగ్రః—భర్గో దేవస్య.

విశ్వరథుడు—ధీమహి.

ఉగ్రః—ధీమహి.

విశ్వరథుడు—ధియో యోనః ప్రచోదయాత్.

ఉగ్రః—ధియో యోనః ప్రచోదయాత్.

విశ్వరథుడు—(స్మృతిలోలేడు) సవిత్ప్రదేవతా! ఉగ్రకు
ఆగ్యత్వం లభించిందా లేదా? లభించిందా లేదా?

(సూర్యబింబం పెద్దదవుతుంది. ఆ బింబం బంగారు
రథంగా మారుతుంది. సూర్యుడు ప్రత్యక్షమౌతాడు.
బాగాకపు కపచాన్నీ, కిరీటాన్నీ ధరించి ఉంటాడు. ప్రతర్థనుడు
భూమిమీదకు వారిగి నమస్కారం చేస్తాడు. రోహిణి
నమస్కారం చేస్తుంది. విశ్వరథుడు ప్రార్థన చేస్తూనే
ఉంటాడు.

సూర్యదేవుడు—లభించింది. (దిక్కులు ప్రతిధ్వనిస్తవి) (నెత్తు
దిగా సూర్యదేవుడు అదృశ్యుడవుతాడు. విశ్వరథుడు
మూర్ఛనొంది నేలమీద పడిపోతాడు.)

తెర పడుతుంది.

నాలుగో దృశ్యం

౧౭౭

(అగస్త్యుని ఆశ్రమవనమూ, భరతుల ఉద్యానవనమూ కలిసేచోట నున్న పొదరిల్లు. దానికి ప్రక్కగా రెండు మార్గాలు కనపడుతూ ఉంటవి. కుడివైపుమార్గం గ్రామానికి పోతుంది. ఎడమవైపుమార్గం అగస్త్యశ్రమంలోనికి పోతుంది. కొంచెం దూరంగా సరస్వతీనది ప్రవహిస్తూ ఉంటుంది. నదిలో రెండు మూడు నావలు కనపడుతూ ఉంటవి. దగ్గరగా ఒక పెద్ద రావిచెట్టు కనపడుతూ ఉంటుంది. ఆ చెట్టుకు నలువైపులా మల్లెగిల్లు వ్రేలాడుతూ ఉంటవి. మల్లెపూలు వికసించి ఘుమఘుమ లాడుతూ ఉంటవి.)

లోపాముద్ర ప్రవేశిస్తుంది. ఆమె మృగచర్మం ధరించి ఉంటుంది వెన్నెల కొద్దికొద్దిగా పకాశిస్తూ ఉంటుంది.)

లోపాముద్ర:—సరస్వతీమాతా! నేను నీ పుత్రికనయితే, జీవితమంతా సత్యాన్ని ఆరాధించి ఉన్నట్లుంటే నాకు సద్బుద్ధిని ప్రసాదించు. (చేతులు జోడించి) వాడేవీ భారతీ! భరతులను ఉద్ధరించుటకు దయచేయి. సీమాతా! నా వాణిలో నివసించు (చందునివంక చూచి) సోముడా! నీ అనుపమాన సౌందర్యగరిమతో నన్ను ఆనంద పరుచు. దేవీ! మాతా! నీ పుత్రికసర్వాంగములను కాంతితో నింపివేయి. నాహృదయంలో స్థిరపడిన ఇద్దరు వ్యక్తులూ ఒకరినొకరు ద్వేషించుకొనేవారు కారు, కాని

ప్రస్తుతంవారిద్దరూ పరస్పరం ఒకరికొకరు పరమశత్రువులైపోయినారు (మేఘాలవైపుచూచి) వరుణదేవా! దేవాధిదేవా! ఇద్దరూ నీ పుత్రులే. ఇద్దరూ నీకు ఇష్టులే. వారిని ఉద్ధరించగలిగే శక్తిని నాకు ప్రసాదించు. (కొంచెంనవ్వి) అగ్నిదేవా! నా లజ్జను కాల్చి భస్మంచేయి, మరుత్తులారా! నా సంయమాన్ని ఎగరగొట్టి వేయండి. (రెండుచేతులూ జోడించి మోకాళ్ళమీద కూర్చొని ప్రార్థన చేస్తుంది. గల గల ఆకులు చప్పుడవుతవి. లేచి చెట్టు చాటుకు పోతుంది)

(ఉగ్రి) ఏడుస్తూ ప్రవేశిస్తుంది. ఆమెనుచూచి అశ్వత్థవృక్షంమీదినుండి ఒక పక్షి లేచిపోతుంది. లోపాముద్ర చేట్టి చాటునుండి ఆమెను వీక్షిస్తూ ఉంటుంది.)

ఉగ్రి:—చంద్రదేవా! తండ్రీ! విశ్వరథుని కేమిసంభవించిందో చెప్పు, మూడురోజులనుండి విశ్వరథుడు ఒక్కసారిగూడా నవ్వలేదు, ఆయన నవ్వుముఖం చూడడానికి తపించిపోతున్నాను. విశ్వరథుని సహజమౌనహాసం ఏమైపోయిందో చెప్పు, తండ్రీ! (కన్నీరు తుడుచుకొంటుంది) నేను చాలా దురదృష్టవంతురాలను. నాకు తండ్రీ లేడు, తల్లి లేదు, జాతి లేదు, నాకున్న సర్వస్వమూ ఆ విశ్వరథు డొక్కడే. విశ్వరథుపగూడా లేకపోతే నే నెక్కడకు పోగలను? (ఆలోచించి) నామీద కోపించినావా? విశ్వరథునికే నేనంటే ఇష్టంలేదా? ఆయన చిత్తాన్ని ఇంకెవరైనా దొంగిలించుకొనిపోయినారా? నేనేమిచేయను?

(అశ్వత్థవృక్షంకింద కూర్చుంటుంది)

ఓ అశ్వత్థవృక్షరాజమా! నా ఆత్మీయులందరూ మృత్యు ముఖంలో పడిపోయినారు. ఒక్కనీవు మాత్రమే నాకు సహాయంగా ఉన్నావు. నీవు దేవతపుకావని విశ్వరథు నుగాక. నాతల్లీ, నా తల్లితల్లీ నిన్నే పూజించారు. కాశికునిదేవతలను చూస్తే నాకు భయంకలుగుతున్నది. ఓ అశ్వత్థవృక్షమా! నన్ను రక్షించు. నేను నీ పాదును బాగుచేస్తాను. కుంకుమాక్షతలతో నిన్ను పూజిస్తాను. నా కాశికుడు నవ్వి తే అంతే చాలును. రోజూ నిన్ను పూజిస్తాను.

(కళ్ళు మూసుకొని కొంతసేపు నిలబడుతుంది.)

ఓ అశ్వత్థవృక్షమా! నీకు తెలియనిదేమున్నది? నా తండ్రి కాశికుని బంధించాడు. అతణ్ణి చూడగానే నన్ను నేను ఆపుకోలేకపోయినాను. నేను పిలువనంపితే విశ్వరథుడు వచ్చాడు. నా కళ్ళల్లో నివసించాడు — నేను జీవించాను. (కొంతసేపు కళ్ళు మూసుకొంటుంది.)

తండ్రీ! అశ్వత్థవృక్షరాజా! ఆగౌరాంగి వచ్చిననాటి నుండి విశ్వరథుని చిత్తం వికలమైపోయింది. ఆ గౌరాంగికి పరుల చిత్తాన్ని దొంగిలించే కళ తెలుసును. ఆమె వాణిలో ఏదో ఇంద్రజాలమున్నది. నేను ఆర్యరమణి నయినానని విశ్వరథు డంటున్నాడు. అయినా సరే, వృక్షదేవతా! నేను నిన్నే పూజిస్తాను. ఆ కాశికుని ఆ హాస్య మెక్కడ దాగి ఉన్నదో చెప్పు.

(అశ్వత్థవృక్షానికి తల ఆనిస్తుంది. లోపాముద్ర కళ్ళు తుడుచుకుంటూ బయటకువచ్చి ఉగ్రభుజంమీద చెయి వేస్తుంది.)

లోపాముద్ర:—ఉగ్రా! ఏమి చేస్తున్నావమ్మా!

ఉగ్ర:—(ఉల్కిపడి) గౌరాంగీ! ఎక్కడనుండి వచ్చావు?

లోపాముద్ర:—నే నిక్కడనే తిరుగుతున్నాను. నీ కంఠధ్వని విని ఇటువచ్చాను.

ఉగ్ర:—భగవతీ! నావెంటపడ్డావేమిటి? నేను నీకు ఏమి అపకారంచేశాను?

లోపాముద్ర:—పిచ్చిసిల్లా! ఏమిటమ్మా ఆమాటలు!!

ఉగ్ర:—గౌరాంగీ! నీ దర్శనం అయిననాటినుండి నా అదృష్ట రేఖ మారిపోయింది. నీవు వచ్చావు—కౌశికుడు తన హృదయపీఠంమీదనుండి నన్ను క్రిందకు దింపివేశాడు. మాకోటను వదిలివేయడానికి తొందరపడ్డాడు—నీవల్లనే నాతండ్రి మరణించాడు—తల్లి మరణించింది—అందరూ మరణించారు. కేను మిగిలితే నన్నుగూడా వెంబడించావు.

లోపాముద్ర:—సోదరీ! నీవు భయపడిఉన్నావు. నీకూ, నీ విశ్వరథునికీ నేను తప్ప సహాయం ఎవ్వరాలేరు.

ఉగ్ర:—(భయపడి) నిజమా? అయితే మాగతి ఏమి కానున్నది?

లోపాముద్ర:—(మమకారపూర్వకంగా) ఉగ్రా! నీవు మా ఆర్యుల స్వభావాన్ని ఎరుగవు. నీవు కౌశికుని సుఖ పెట్టడంలేదు. అతడు నీ కొరకై రాజ్యాన్ని, ప్రతిష్ఠనూ, జీవితాన్నీ ఎదలుటకు సిద్ధంగా కూర్చున్నాడు.

ఉగ్ర:—(శిరస్సు మీద చెయ్యిపెట్టుకొని), గౌరాంగీ! నీవు

చతురురాలవు. ఈమాటలతో నా కౌశికుని కాశేయ
దలచావా ?

లోపాముద్ర:—మూర్ఖురాలా ! ఇంకా నీకు అర్థంకాలేదు.
అతడు నా పుత్రుడు.

ఉగ్ర:—అయితే అతనిని కాజేస్తున్నా వెందువల్ల ?

లోపాముద్ర:— ఉగ్రా ! బాతిపెద్ది పేరుతో అసురులకంటే
మేము భయంకరుల మవుతున్నాము. నేను నీ హితాన్ని
కాంక్షిస్తున్నాను.

ఉగ్ర:—(కన్నీరుకానుసూ) నేనెంతటి దురదృష్టవతురాలను!!
తండ్రిని పోగొట్టుకొన్నాను. కౌశికునిగూడా పోగొట్టు
కొనుటకు సిద్ధంగా ఉన్నాను. (వడ్డి) తల్లీ ! నాకెవ్వరూ
లేరు. (కాళ్ళమీద పడుతుంది.)

లోపాముద్ర:—ఉగ్రా ! భయపడకు. విను. నీ కారణంవల్లనే
ఆర్యజాతి విశ్వరథునిమీద తిరగబడినది. నా మాటను
మన్నించి నా ఆశ్రమంలోనికి రా. నా కుమార్తె వలెనే
నిన్ను చూచుకొంటాను. ప్రసవించిన తరువాత కౌశికునికి
నిన్ను సమర్పిస్తాను.

ఉగ్ర:—నేను వెళ్ళిపోతే కౌశికుడు సంరక్షింపబడతాడా ?
లేదు. లేదు. కౌశికుని వదలి నేను ఎక్కడకూ రాను.

లోపాముద్ర:—కౌశికుని వదలకపోతే రేపు ఉదయం అతడు
జీవించడం దుర్లభం. విశ్వరథునిగూడా నాతో రమ్మం
టున్నాను. విశ్వరథుడు రాకపోయినా నీవు తప్పకరావాలి.

(ఉగ్గి ఆలోచిస్తుంది విశ్వరథుడు ప్రవేశిస్తాడు. ముఖం వాడిపోయి ఉంటుంది.)

విశ్వరథుడు:—(భేదంగా) ఉగ్గి! నీ విక్కడున్నావా?
(లోపాముద్ర)వంక చూచి ఎవరు? భగవతీ! (ఉగ్గితో)
ఈ చలిలో ఇక్కడ బాధపడతావు. నిన్నే వెదకుతున్నాను.
(ఉగ్గి భుజంమీద పేమగా చెయ్యి వేస్తాడు.)

లోపాముద్ర:—నీవు రావటంగూడా మంచిదయింది. విశ్వ
రథా! నిన్ను కలుసుకొందామని వచ్చాను. నీవు కనపడ
లేదు. (నెమ్మదిగా) రేపు ఉదయమే నా ప్రయాణం.

విశ్వరథుడు:—భగవతీ! నీవు వెళ్ళిపోతున్నావా? నేనెప్పుడు
వెళ్ళుతానో ఆ ద్యావాపృథ్వీనాథునకే తెలుసును.
అప్పుడప్పుడు నివాసాంజలి వదలుతూ ఉండు. పితృలోక
ములో ఉండి సంతృప్తి నొందుతాను.

లోపాముద్ర:—విశ్వరథా! ఏమిటి ఆమాటలు! నా
హృదయం బద్ధలైపోతున్నది. ప్రయాణసమయంలో
ఇలాంటి అమంగళకరమైన మాటలు మాట్లాడవచ్చునా?
(ఉగ్గి దీనవదనంతో చూస్తూఉంటుంది.)

విశ్వరథుడు:—భగవతీ! భగవతీ! నామాట సత్యమయింది.
శాంబరి ఆర్యులయినది.

లోపాముద్ర:—(ఆశ్చర్యంగా) ఏమిటి?

విశ్వరథుడు:—గురుదేవుని సతిజ్ఞుని వినగానే క్షణకాలం
నా మనస్సులో సందేహం బయలుదేరింది. దస్యుకన్యను

ఆర్యరమణిగా మార్చగలనాఅని అనుకొన్నాను, దేవతలను
ఆవాహనచేశాను.

లోపాముద్ర:—తరువాత ?

విశ్వరథుడు:—తరువాత సత్సముతాలతో శాంబరిని అభి
మంత్రితం చేశాను. (ప్రకాశమానమైన నేత్రాలతో)
భగవతీ! సూర్యదేవుడు దర్శనమిచ్చాడు.

లోపాముద్ర:—(స్థబ్ధురాలై) ఆ!!

విశ్వరథుడు: స్వర్ణకవచ కిరీటాలతో సూర్యదేవుడు దర్శన
మిచ్చాడు. రోహిణి ప్రతర్దనులు అక్కడనే ఉన్నారు.

లోపాముద్ర:—(భావపూర్ణంగా విశ్వరథుని భుజాలమీద
చేతులు వేసి) విశ్వరథా! దన్యుజాతిని ఆర్యజాతిగా మార్చే
మంత్రాన్ని దర్శించావు. ఈనాటివరకు ఏ మహర్షి చేయని-
చేయలేని పనిని నీవుచేసి చూపించావు. నీకు సాధు
వాదాలు, పుత్రకా! నా హృదయాన్ని చీల్చి నాహర్షాన్ని
నీకు ఎలా చూపించను? (ప్రశంసాపూర్వకంగా) నీవు
ఆర్యజాతిని ఉద్ధరించావు.

విశ్వరథుడు:—ఆర్యులు నన్ను బహిష్కరించివేశారు. రేపు
నాగతి ఏమికానున్నదో!!

లోపాముద్ర:—విశ్వరథా! నాతో రారాదా ?

విశ్వరథుడు:—(ఆలోచించి) మీ ఆశమానికేనా ? భగవతీ!
భగవతీ! గురుదేవులు, వశిష్ఠుడు, భరిష్ఠులు, అంబరూ
ఈనాడు నన్ను ఎగతాళిచేస్తున్నారు. ఎలాంటి సమయంలో

ఇక్కడినుండి నేను వెళ్ళిపోతానా? లేదు, (దృఢంగా) నా మంత్రదర్శనంలో సత్యముంటే - దేవాధిదేవుడు సూర్యదేవుడు దర్శనమిచ్చిన శుక్రదేశంలో నుండియే - మంత్రోచ్ఛారణచేస్తూ పిశ్యలోకంలో సంచరిస్తాను. (విషయంగా) సత్యంకొరకు నా సర్వస్వాన్ని సమర్పణ చేస్తాను. ఈ సమర్పణలో నా శరీరంలోనుండి వెలువడిన రక్తప్రవాహం ఈ సరస్వతీ నదీజలంకంటే పవిత్రమై సప్తసింధును పాపముక్తం చేస్తుంది,

లోపాముద్ర:—పుత్రకా! నా జీవితం ధన్యమైనది. నీలో విశ్వమిత్రుణ్ణి దర్శిస్తున్నాను.

విశ్వరథుడు:—(లోపాముద్ర) పాదములకు నమస్కరించి) భగవతీ! ఇదంతా మీ ఆశీర్వాదబలమే, మీ ఆశీర్వాద బలంవల్లనే నేను ఋషి పదవిని పొందగలిగినాను. మీ స్మరణతోనే ప్రాణాలను వదలి పితృతాను.

లోపాముద్ర:—(వంగి విశ్వరథుని లేవదీస్తుంది) పుత్రకా! నా ప్రాణాలనైనా సమర్పించి నిన్ను బ్రతికించుకొన గలిగితే ఆనందిస్తాను. ఉగ్ర చలికి వణకుతున్నది. ఉగ్రా! సోదరీ! పద.

(లోపాముద్ర ఎంతో ప్రేమగా ఉగ్రను లేవదీస్తుంది.)

(విశ్వరథుడు ఉగ్ర నడుముమీద చేయివేసి ఆమెను భ్రాంతిగా నడిపించి తీసుకొనిపోతాడు. లోపాముద్ర అటువైపు చూస్తూ నవ్వుతూ వెళ్ళిపోతుంది. రాజీర్థుడు ప్రవేశిస్తాడు. నలుమూలలా చూస్తాడు - ఎవ్వరూ కనిపించరు.)

అజీగర్తుడు: గ్రామములెట్టిలోనూ నేను ఒక్కణ్ణే మరదవువ్వ వంతుణ్ణి. ఏనాడు నాభార్య ఇంట్లో ప్రవేశించిందో అన్ని విఘ్నాలే. (తలకొట్టుకొంటాడు.) అందరూ భగవతితో వెళ్ళిపోతూఉంటే నేను ఆమె ప్రసూతికర్మకొరకు కూర్చో వలసివచ్చింది. ఇలాంటిభార్య నీవ్వోకీ ఉండదనుకొంటాను. భగవతి ఆశ్రమానికి పోవటంకొరకు అన్నిప్రముత్తాలూ పూర్తిచేసుకొన్నాను. ఇంతలో అక్కడ ఆమెకు ప్రసవ వేదన ప్రారంభమయింది. భగవతి ఇక్కడనే ఉన్నదన్నారే? ఎక్కడున్నదో! (దివోదాసు లోపాముద్ర) అగస్త్యులు ప్రవేశిస్తారు. లోపాముద్ర అద్భుతంగాకనిస్తూ ఉన్నది అగస్త్యుని ముఖం భయంకరంగా ఉన్నది. దివోదాసుగూడా గంభీరంగా ఉన్నాడు.)

దివోదాసు:—ఎవరు ?

అజీగర్తుడు:—నేను అజీగర్తుణ్ణి. భగవతిని కలుసుకొందామని ఎచ్చాను. భగవతీ! రాజా! గురువర్యా! వందనాలు.

లోపాముద్ర:—శతంజీవికమ్ము. ఏమిటినాయనా సంగతులు?

అజీగర్తుడు:—దుఃఖసముద్రం మధ్యలో పడిపోయినాను. భగవతీ.

లోపాముద్ర:—ఎందువల్ల ?

అజీగర్తుడు:—మీలోబాటు మీ ఆశ్రమానికి రావలెనని అనుకొన్నాను. కాని నాకాగీత ఉన్నట్లు కనపడడాలేదు. నా భార్యకు ప్రసవవేదన ప్రారంభమయింది.

లోపాముద్ర:—ప్రయాణం మానివేసుకు.

అజీగర్తుడు:—నన్ను తరువాత రమ్మంటారా ?

లోపాముద్ర:—తరువాతనైనా రావచ్చును, కాని నేను చెప్పిన మాటలు జ్ఞాపకం ఉన్నవా ?

అజీగర్తుడు:—ఏమిటి ?

లోపాముద్ర:—నాతో వచ్చినవారందరూ పశ్చాత్తాప పడతారు.

అజీగర్తుడు:—నాకు ఆదిగులు లేదు.

లోపాముద్ర:—అయితే నీ ఇష్టం.

(అజీగర్తుడు ముగ్ధురికీ సమస్కరించి వెళ్ళిపోతాడు.)

లోపాముద్ర:—అగస్త్యమహర్షీ! మీ శిష్యులందరూ మీ ఆశ్రమాన్ని వదిలి నాతో వస్తున్నారు.

అగస్త్యుడు:—అవును:

దివోదాసు:—(గంభీరంగా) లోపాముద్రా ! నీవు తలుచు కొంటే గ్రామమంతా నీతోనే వస్తుంది. ఆకాశంలో ఉష్ణ, భూమిమీద లోపాముద్ర ఇద్దరూ ఒక్కటిగానే ఉన్నారు. ఎంతచూచినా తనివితీరడు.

లోపాముద్ర:—ముసలితనంలో ఉన్న మీరు నన్ను ఎగతాళి చేస్తున్నారా ? (నలువైపులాగల ప్రకృతిని చూపించి) చూడండి. నలువైపులా ప్రకృతి ఎంత మనోహరంగా ఉన్నదో ! మీతగాదాలతో ఈ ప్రకృతికి ఏమీ సంబంధం ?

అవునా? సరస్వతీచదీతటం, అగస్త్యతపోవనం, అమృతాన్ని స్రవంపజేస్తూఉన్న వెన్నెల !!

దివోదాసు:—మిగిలినలోటును నీవు పూర్తి చేశావు. అవునా! లోపాముద్రా! నీ విక్కడే ఎందుకుండగూడదు?

లోపాముద్ర:—అతిథిగ్యా! నేను సరస్వతీచదిలాంటి దానను. నా ఇష్టంవచ్చినచోటికి ప్రవహించిపోతాను. ఆ ప్రవాహంలో ఎవ్వరూ మునిగిపోకుండాఉంటే చాలును.

దివోదాసు:—లోపాముద్రా! ముసలితనం వచ్చినప్పుడో?

లోపాముద్ర:—(వినోదంగా) నా ఆశ్రమముంటుంది. కొంత మంది శిష్యులు ఉంటారు. రాజా! అందుకై చింతించకు. (నవ్వి) ఆరోజును నేనుచూడను. ఉపాదేవి నాసౌందర్యాన్ని రక్షిస్తున్నది. నన్ను నేను ఎంత అందంగా ఉన్నానో, ఈ ఆరోజు అంతకంటే అందంగా ఉంటున్నాను. మహర్షి! ఏమిటి ఆలోచిస్తున్నారు?

అగస్త్యుడు:—ఏమీలేదు.

దివోదాసు:—లోపాముద్రా! నేను ఈ ముసలితనంలో బాలకుణ్ణి కాగలిగితే నీ ఆశ్రమానికి వచ్చేవాణ్ణి.

లోపాముద్ర:—రాజా! మీరిక్కడనే శోభిస్తారు. మీరు లేకపోతే ఈ రాజ్యభారాన్ని ఎవరు వహిస్తారు? ఈ యుద్ధాలు ఎవరు చేస్తారు?

దివోదాసు:—లోపాముద్రా! నాకు పనులున్నవి. వెళ్ళిపోతాను. నావలు సిద్ధంగా ఉన్నవి. కేపు ఉదయం నిన్ను కలుసుకోగలనో లేనో చెప్పలేను.

లోపాముద్ర:—మీరు నన్ను కలుసుకోలేరా? అది సంగభవమా?
మీరిద్దరూ ఇక్కడ ఉండగా ఒక్కమాట అడుగుదామను
కొంటున్నాను.

దివోదాసు:—ఏమిటి ఆమాట?

లోపాముద్ర:—శంబరకన్య అంటే మీకు అంతవైర మెందుకు?
ఎంతమంది ప్రాణాలు బలితీసుకొంటారు? అగస్త్యమహర్షి!
మీరు ఏమిచేస్తున్నారో ఆలోచిస్తున్నారా?

అగస్త్యుడు:—(ఉగ్రంగా) భారద్వాజీ! ఈ విషయం సీతా
మాట్లాడడం అనవసరం. (తిరస్కారంగా) ఈ జరుగుతున్న
కాండలో సీత్రమాత్రం తక్కువ పాల్గొంటున్నావా?

లోపాముద్ర:—(గర్వంగా) అవును. నేను ఎక్కువగానే
పాల్గొంటున్నాను. మునిపదవిలో ఉన్నాననే గర్వంవలన
మీరు సరిగా అర్థంచేసుకోలేకపోతున్నారు. (అగస్త్యుని
నడుముమీద చెయ్యివేసి) ఎవరిని మూర్ఖుడని అనుకొంటు
న్నారో అతడు ఈరోజు మంత్రదర్శనం చేశాడనే సంగతి
మీకు తెలుసునా? అతడు సూర్యదేవుని సాక్షాత్కారం
పొందాడు. శాంబరిని ఆర్యగా చేశాడు. ఆర్యావర్తాన్ని
ఉద్ధరించాడు. తెలిసిందా.

అగస్త్యుడు:—(కఠోరంగా) భారద్వాజీ! ఆ విషయం నాకు
రోహిణి చెప్పింది.

లోపాముద్ర:—అయినా మీ భావం మారలేదా? అతిథిగ్వా!
మీరిద్దరూ ఏమిచేయబోతున్నారో ఆలోచించారా?

దివోదాసు:—నేనేమి చేయను ? మైత్రావరుణులు మృత్యువును ఆలింగనం చేసుకొంటూ ఉంటే చూస్తూ కూర్చోనా? లోపాముద్ర:—రాజన్ ! విశ్వరథుని ప్రయాణం ఆపుదామనుకొంటున్నావు. భరతులు విశ్వరథుని వదిలివేశారు. (తిరస్కారంగా) మీ గర్వానికి, మీ అభిమానికి హద్దు లేకుండా ఉన్నది. అతడు విశ్వరథుడుకాడు. విశ్వామిత్రుడు. భవిష్యత్తులో ఆర్యజాతి నిన్నూ, నన్నూ మరచి పోతుంది. కాని విశ్వామిత్రుని స్మరించి ముక్తిని పొందుతుంది.

దివోదాసు:— లోపాముద్రా ! నన్నేమి చేయమంటావు ? శంబరకన్యను రాజమహిషినిగా అంగీకరించడంసంభవమా? లోపాముద్ర:—విశ్వామిత్రునికి నీ సింహాసనంతోనే పనిలేదు. అగస్త్యుడు:— భారద్వాజీ ! (దృఢంగా) అనవసరప్రయాసకు లోనుగాకు. సూర్యదేవుడు గతితప్పినా నేను నా ప్రతిజ్ఞను మార్చుకోను. విశ్వరథునకు గురువన్నా, ఋషివిద్యలన్నా, నాప్రాణాలన్నా గౌరవంఉంటే ఒక్కటే ఉపాయమున్నది. శంబరకన్యను నాకు సమర్పించివీరాలి. అతడు అలాచేయకపోతే నా తపస్సంతా వ్యర్థమైపోయిందనుకొంటాను. తపస్సు వ్యర్థమైన తరువాత నేను జీవించడ మెందుకు ? లోపాముద్ర:— మంత్రద్రవ్యయగు మైత్రావరుణులుకాదు మాట్లాడుతున్నది. ఆత్మిశౌరవభావంతో మత్తుడైన పురోహితుడు మాట్లాడుతున్నాడు.

దివోదాసు:—(భయపడి) లోపా! లోపా! ఏమిటి ఆమాటలు !

లోపాముద్ర:—రాజన్ ! ఇవి అగస్త్యమహర్షి ఇదివరకు
వినని మాటలు - వినడం అవసరమైన మాటలు.

అగస్త్యుడు:—కానీ (తిరస్కారంగా) ఆర్య అనార్యభేదాన్ని
నీవు అర్థంచేసుకోలేవు.

లోపాముద్ర:—మునివర్యా ! ఆర్యులనీ, అనార్యులనీ, నల్ల
వారనీ, తెల్లవారనీ ఉత్తములనీ, అధములనీ మహర్షులు
పాటించరు పాటించగూడదు. (కంపించే స్వరంతో)
విద్యలన్నా, తపస్సన్నా గౌరవముంటే నాతోగూడా
రండి. అడవులలోనికి దూరంగా పోదాము. ఆకలిదప్పికలచే,
దుఃఖాతిరేకంచే దోపతప్పిన—దోప తెలియక తిరుగుతున్న—
మానవులు — మార్గాన్వేషణలో మనకొరకై ఎదురు
చూస్తున్నారు. అభిమానాన్ని వదలండి—పురోహితపదవిని
వదలండి. నాతోరండి. శీతలవృక్షచ్ఛాయలలో కూర్చుం
దాము. ఒకే మృగచర్మాన్ని ఇద్దరమూ పంచుకుందాము.
కామదేవులు అసంపూర్తిగా వదలినదానిని సంపూర్తి
చేదాము.

అగస్త్యుడు:—భారద్వాజీ ! నేను సరిగానే ఉన్నాను.

లోపాముద్ర:—మంచిది. ఈనాడు కాకపోతే ఇంకొకరోజున
అయినా సరే—నా యీ ఆహ్వానాన్ని మీరు అంగీక
రించకతప్పదు. కాని ఒక్కపని చేస్తారా ? ఉగ్రను నాతో
శీసుకొనిపోవడానికి మీరు అంగీకరిస్తారా ?

అగస్త్యుడు:—తిరిగి శాంబరిని విశ్వరథునికి అప్పగిస్తావా ?

లోపాముద్ర:—మీకు ఇంకా విశ్వాసం కలగలేదా ?

అగస్త్యుడు:—నీ ఉద్దేశ్యమేమిటి ?

లోపాముద్ర:— ఉద్దేశ్యమేమిటో మీకు తెలియజేయాలా ?
సరస్వతీ దివోదాసులు సాక్షిగా చెప్పుతున్నాను. గర్వ
ప్రధానమైన మీ ప్రవృత్తికి నా మాట నచ్చకపోవు
గాక. వినండి - భారద్వాజుని కుమార్తె లోపాముద్ర
ఇద్దరికిమాత్రమే తన హృదయంలో స్థాన మిచ్చింది.

దివోదాసు:—లోపాముద్రా !

లోపాముద్ర:—అవును. రాజన్ ! జ్ఞాపకమున్నదా ? మీరు
నన్ను వివాహమాడుదామనుకున్నారు కాని, నేడు నేను
వివాహంచేసుకొందామనుకొన్న ఒక్క-వ్యక్తి లభించాడు.
రెండోవ్యక్తి పుత్రునికంటె ఎక్కువగా నా మనోరథాలను
ఈడేరుస్తున్నాడు. ఆ ఇద్దరూ ఈనాడు ఒకరికొకరు
శత్రువులై ఉన్నారు. పితృదేవతలుసాక్షిగా నే జీవించి
ఉన్నంతకాలమూ ఆ ఇద్దరినీ ఇష్టంవచ్చినట్లుగా ప్రవర్తిం
చసీయను.

దివోదాసు:—నిజమా ! నీవు దేవదుహితవు. నిన్ను ఇంద్రుడు
మమ్ము ఉద్ధరించడానికి పంపించాడు.

లోపాముద్ర:—ఉద్దేశ్య మేమిటో తెలిసిందా ?

(దివోదాసు కన్నీరు తుడుచుకొంటూ వెళ్ళిపోతాడు.)

అగస్త్యుడు:—ఈమాటలు చెప్పడంకొరకేనా నన్ను పిలిపిం
చింది ? ఇక వెళ్ళవచ్చునా ?

లోపాముద్ర:—వెళ్ళవచ్చును. కాని మైత్రావరుణా ! నన్ను

చూచి పారిపోతావెందువల్ల ? హృదయనిర్గురులు ఆపినా ఆగుతవా ?

అగస్త్యుడు:—లోపాముద్ర అపహరింపబడినదని తెలియగానే ఆబాలవృద్ధులు ఆర్యులు యుద్ధానికి సంసిద్ధులైనారు. లోపాముద్రను చూచినప్పుడు ఋచీక దివోదాసులకు గూడా నవయానంలో పవేశించినట్లనిపించేది. మరణోన్ముఖుడైన శంబరుని నేత్రాలనుండి అమృతవల్లువలు ప్రవహించినవి, మహర్షులు సంయమాన్ని రక్షించుకోలేక ముఖం తప్పించారు, భారద్వాజీ! నీ కటాక్షవీక్షణాలకొరకై ఎవరు వ్యాకుల పడలేదు ?

లోపాముద్ర:—అయినా (నవ్వుతూ అగస్త్యుని హృదయాన్ని చూపించి) ఈ హృదయంలో ఒక్కతరంగంకూడా లేచి నట్లులేదు.

అగస్త్యుడు:—అవును. అగస్త్యుడు ఇంకా శత్రుభవ్వుడు కాలేదు, (కఠోరంగా) నన్నుతిప్ప నీవు ఎంతమందినైనా ఉన్మత్తులనుగా చేయగలవు! భారద్వాజీ! నీ స్వచ్ఛంద జీవనంకారణంగా ఆర్యజాతి పతితమైపోతున్నది.

లోపాముద్ర:—మహర్షీ ! నీకు ఏమి జవాబుచెప్పవలెనో తోచడంలేదు. నన్ను స్వీకరించనంతివరకూ మైత్రావరుణుల ఆర్యత్వం అసంపూర్ణంగానే ఉండిపోతుంది. నెలల తరబడిగా నేను మిమ్ము పరీక్షిస్తున్నాను. గర్వభావాన్ని వదిలి మీ హృదయాన్ని పరీక్షించుకోని చూడండి.

అగస్త్యుడు:—రేపుఉదయం ఎలాగూ వెళ్ళిపోతున్నావు.

ఈ కొద్దికాలంలో సంయమాన్ని వదలడ మెందుకు ?
 చేసినదానికి పశ్చాత్తాపంతప్ప ఇంకేమీ మిగలదు.
 లోపాముద్ర:—రాత్రిని ఇలాగే ఉంచమని సవిత్రదేవతను
 ప్రార్థిస్తాను. (దగ్గరకువచ్చి ప్రార్థిస్తుంది.) అగస్త్యమహర్షీ!
 అభిమానాన్ని వదలండి. రాజ్యకార్యచాతుర్యాన్ని
 మరచిపోండి. రండి.

అగస్త్యుడు:— (దూరంగా వెళ్ళిపోతాడు కఠోరంగా) నారీ !
 ఏమిటి నీ ప్రలాపము ? నన్ను లోభ పెట్టడానికి ప్రయత్నం
 చేస్తున్నావా ? అసలు నీ నెవతెవు ?

(క్షణకాలం లోపాముద్ర నిశ్చేష్టురాలవుతుంది. మరు
 క్షణంలో స్వస్థత చెందుతుంది.)

లోపాముద్ర:— నేనెవతెనా ? మహామునీ! మీరు ఋతాన్ని
 ఆరాధించారు. స్వభావంఉగ్రంగా ఉన్నా సంయమంగా
 ఉన్నారు. మీ దివ్యతపో ప్రభావంవలన రాజసింహాసన
 ప్రభావాన్నిగూడా ఎందుకూ కొరగాకుండా చేశారు. మీ
 రడిగిన ప్రశ్నను మీ హృదయాన్నే ప్రశ్నించుకొండి.
 మీరు సత్యసంధులుగదా !! - నే నెవతెనో మీరే
 చెప్పండి.

అగస్త్యుడు:—అవును. నీ నెవతెవు ? నీలో స్వర్గ నరకాలు
 రెండూ ఉన్నవి. దేవతలూ, అసురులూ ఇద్దరూ నీలో
 నివసిస్తున్నారు. నీ రోమ రోమంలో నుండి కామవాంఛ
 ప్రస్ఫుటిత మవుతున్నది.

లోపాముద్ర:—ఓ అభిమానీ ! మీ కామవాంఛను నాలో

దర్శిస్తున్నాను. నేను నా భక్తుల పూజారిణిని, నా కవుల కవితను, నన్ను సామాన్యరాలనని మీ రనుకొంటున్నారని ఈనాటివరకు అనుకోలేదు. మీమాటలన్నీ అయినట్లే గా. ఒక్కసారి - చివరిసారి - నే నెవ్వతెనో చెపుతాను వినండి. గర్విష్టుడా! ముల్లోకాలలో సంచరించినా నాలాంటి సహచరి మీకు లభించదు. కళ్యాణంకిగూడా ఎందుకు అంధులవుతారు? (నెమ్మదిగా) నే నెవ్వతెను? విశ్వరథుని గూడా మీరు గుర్తించడంలేదు. విశ్వరథుని మాటలలో, చేష్టలలో, భావాలలో మీ, నారేఖలు కనపడడంలేదా? అగస్త్యమహర్షి! అతని బుద్ధిని, అతనికిగలిగే ప్రేరణనూ మనవిద్వరమూ కలిసి నిర్మించాము. మీరూ నేనూ కలిసి చేసిన సృష్టి విశ్వరథుడు.

(నెక్కినెక్కి ఏడుస్తుంది. క్రింద కూర్చుంటుంది. అగస్త్యుడు పిచ్చివానిలాగా చూస్తూ ఉంటాడు. లోపాముద్ర అగస్త్యుని ముఖంవంక చూస్తూ ఉంటుంది.)

అగస్త్యుడు:—వాసనామూర్తి! వలలో పట్టిని చిక్కించుకొంటున్నావు.

లోపాముద్ర:—మైత్రావరుణా! నా సర్వస్వాన్నీ నీకు సమర్పించాను. మీరు చెప్పినది నేను వింటాను, నాతో రండి.

అగస్త్యుడు:—అది ఎన్నటికీ జరగదు.

లోపాముద్ర:—అయితే లోపాముద్ర ఒకనిని వరించింది, తిరస్కరించబడింది అని ఎనిపించుకోవలసిందేనా? మహర్షి

మీరు బయటికి హిమవంతునివలె శీతలంగా ఉన్నట్లు కనిపిస్తున్నారేగాని లోలోపల మీ హృదయం తప్తజ్వాలా ముఖివలె కుతకుత లాడుతున్నది. ఇప్పుడు నన్ను వదలి పెట్టినా తరువాత నాకొరకై మీరు స్వయంగా పరుగెత్తుకొనివస్తారు. ఉపహారంగా సమర్పింపబడిన హృదయాన్ని స్వీకరించడంలేదు, కాని చివరకు మీ హృదయాన్నే ఉపహారంగా నాకు సమర్పిస్తారు.

(రోహిణి పరుగెత్తుకుంటూ వస్తుంది)

రోహిణి:—భగవతీ! భగవతీ! వదండి, పదండి. శాంబరికి ప్రసూతిసమయం సమీపించింది. శీఘ్రంగా పదండి.

లోపాముద్ర:— (భయపడి) ఓ దేవా! మైత్రావరుణా! అర్ధరాత్రిసమయంలో నన్ను ఇక్కడనే కలుసుకోండి, నేను మీరాకకు ఎదురుచూస్తుంటాను. మరవకండి. నామీద వొట్టు. (రోహిణితో కలసి వెళ్ళిపోతుంది) అగస్త్యుడు కళ్ళుమూసుకొని ఉదాసీనంగా చెట్టుమొదలులో కూర్చుంటాడు.

(తెర పడుతుంది)

ఐదో దృశ్యం

(అర్థరాత్రి సమయం. చంద్రుడు ప్రకాశిస్తున్నాడు. వెన్నెల మనోహరంగా ఉన్నది. అశ్వత్థవృక్షం నీడను అగస్త్యుడు కళ్ళమూసుకొని పడిఉన్నాడు. అగస్త్యునికి ఏదో స్వప్నం వచ్చినట్లున్నది. దీర్ఘంగా నిట్టూరుస్తున్నాడు, నెమ్మదిగా వశిష్టుడు ప్రవేశిస్తాడు. కొంచెంసేపు అగస్త్యునివంక తదేక ధ్యానంగా చూసి నెమ్మదిగా శిరస్సుమీద చెయ్యి పెడతాడు, అగస్త్యుడు ఉలిక్కిపడి లేచి కూర్చుంటాడు.)

అగస్త్యుడు:— ఎవరు ?

వశిష్టుడు:— నేను వశిష్టుణ్ణి.

అగస్త్యుడు:— (చంద్రునివంక చూచి) నేను ఎంతసేపు నిద్ర బోయినాను ? అర్థరాత్రి అయినట్లున్నది.

వశిష్టుడు:— ఇంకా కొంతసమయ మున్నది. మీరు జ్వరప్రకోపంలో ఉన్నట్లున్నారు.

అగస్త్యుడు:— అవును. ఆరోగ్యం అంత బాగాలేదు.

వశిష్టుడు:— మైత్రావరుణులు అస్వస్థులయితే పృథ్వి కంపించి పోతుంది.

అగస్త్యుడు:— వశిష్టా ! నీకున్న సంయమమూ, శాంతి ఇంకా నాకు లభించలేదు.

వశిష్టుడు:— కావచ్చును. సోదరా ! మనం ఎప్పుడూ హృద

యం విష్ణుకొని మాట్లాడుకొంటూ వచ్చాము. మీ యీ స్థితి శోభాజనకంగా లేదు.

అగస్త్యుడు:—ఏ స్థితి ?

వశిష్ఠుడు:—మీ కేదో భయంకరమైన స్వప్నం వచ్చినట్లున్నది. క్షణంలో నవ్వడం, క్షణంలో దీర్ఘనిశ్వాసాలు వదలడం, ప్రారంభించారు.

అగస్త్యుడు:—ఏమంటున్నావు ?

వశిష్ఠుడు:—క్షమించండి. స్వప్నంలో ఎవరినో సుందరీమణిని చూసినట్లున్నారు.

అగస్త్యుడు:—విచిత్రం.

వశిష్ఠుడు:—ఎవరో సుందరీ మణి చికురజాలం మిమ్మాచుట్టి ముట్టినట్లూ, ఆచికుర జాలాన్ని మీరు సరిదిద్దినట్లూ మీ మాటలు వ్యక్తీకరించినవి. మీ చుంబనం వర్ణించువు వలె నలువైపులా వ్యాప్తమయింది. మైత్రావరుణా ! మీరు హఠాత్తుగా ఉలిక్కిపడి లేచారు.

అగస్త్యుడు:—(ఆత్మ తిరస్కారపూర్వకంగా) వశిష్ఠా ! నా శాంతి అపహరించ బడినది.

వశిష్ఠుడు:—దేవులకు ప్రియుడవైన అగస్త్యమహర్షీ ! మీరు ఆర్యత్వం మూర్తీభవించిన అవతారమూర్తులు. ఈ స్థితిలో మీరు శోభించరు.

అగస్త్యుడు:—వశిష్ఠా ! నా జీవితంలో కొద్ది ఘడియలు మాత్రము మిగిలిఉన్నవి. అర్ధరాత్రి కావడానికి ఇంకా ఎంత సమయముంటుంది ?

ఐదో దృశ్యం

వశిష్ఠుడు:—ఇంకా సమయమున్నది. ఎందుకు అలా ప్రశ్నించారు ?

అగస్త్యుడు:—ఏమీలేదు. పద. శాంబరికి ప్రసవసమయం సమీపించింది. ఈ విషయం నీకు తెలుసునా ?

వశిష్ఠుడు:—భారద్వాజ రేపు ఉదయం ఎందువల్ల వెళ్ళిపోతున్నది ?

అగస్త్యుడు:—ఎవరు ? లోపాముద్రా ? అవును. ఎందువల్ల ... ఏమిటో,

వశిష్ఠుడు:—(దీర్ఘంగా నిట్టూర్చి) ఆమె వెళ్ళిపోవడమే మంచిది. అది మనోమోహకమైన విషయం వున్నది.

(అగస్త్య వశిష్ఠులు ఇద్దరూ ఉదాసీనంగా వెళ్ళిపోతారు (లోపాముద్ర, రోహిణి ఇద్దరూ ప్రవేశిస్తారు, ఇద్దరూ వ్యాకులంగా కనపడతారు)

లోపాముద్ర:—కష్టాలు తగ్గడానికి బదులు పెరుగుతున్నవి. శాంబరికి మగపిల్లవాడు జన్మించాడు. ఇక ఎలాగో ?

రోహిణి:—పిల్లవాడు ఎంత అందంగా ఉన్నాడు ! విశ్వరథునికి ప్రతిబింబమే. తల్లిరంగు పిల్లవానికి అంటనేలేదు.

లోపాముద్ర:— శాంబరిని నా ఆశ్రమానికి తీసుకొని పోదామంటే విశ్వరథుడు అంగీకరించడంలేదు. శాంబరితోనే బాధపడుతూ ఉంటే మగపిల్లవాడుగూడా జన్మించాడు. సూర్యోదయసమయం కావస్తున్నది. ఏమీ ఉపాయం

తోచడంలేదు. (వెనకనుండి ఎవరో వస్తున్న అలికిడి విని పడుతుంది)

(నేపథ్యంలో ఋక్షుడు)

భగవతి ఇక్కడనే ఎక్కడో ఉండివుంటుంది.

రోహిణి:—ఋక్షుడు వస్తున్నట్లున్నాడు.

(ఋక్షుడు అజీగర్తుడు ఇద్దరూ ప్రవేశిస్తారు)

ఋక్షుడు:—భగవతీ! ప్రణామం.

లోపాముద్ర:—ఏమి ఋక్షా! మీరిద్దరూ ఇటువచ్చారు?

అజీగర్తుడు:—రేపు ఉదయం మీతోగూడా తప్పకుండా రాగలనని చెప్పడానికి వచ్చాను.

లోపాముద్ర:—నీ భార్య ప్రసవించేరోజు లన్నావు?

ఋక్షుడు:—భగవతీ! ఆమె ప్రసవించింది.

అజీగర్తుడు:—చచ్చిపోయిన శిశువు జన్మించాడు.

లోపాముద్ర:—(ఆశ్చర్యపడి) ఆఁ!!! (ఆలోచిస్తుంది)

అజీగర్తుడు:—అవును. నా భార్యను పుట్టింటిలో విడిచిపెట్టి మీతో రాగలను.

లోపాముద్ర:—(ఏమో నిశ్చయించుకొంటుంది) ఋక్షా! సరస్వతీ నదీతీరంలో విశ్వరథు డుంటాడు. వెళ్ళి పిలుచుకొనిరా, పో.

(ఋక్షుడు వెళ్ళిపోతాడు.)

లోపాముద్ర:—అజీగర్తా! నీవు నాతోబాటు వస్తావుగదా?

అజీగర్తుడు:—అందుకు సంశయ మేమున్నది?

విదో ధృత్యం

లోపాముద్ర:—నిజం చెప్పమంటావా? నే నందరినీ ఇక్కడనే వదలిపెట్టి వెళ్ళిపోదామనుకొంటున్నాను.

అజీగర్తుడు:—మమ్మల్ని అందరినీ వదలిపెట్టి వెళ్ళిపోతారా?

లోపాముద్ర:—నిన్నుమాత్రం తీసుకొని పోమొంటావా?

అజీగర్తుడు:—తప్పకుండా. లేకపోతే సరస్వతీనదిలో మునిగి మరణిస్తాను.

లోపాముద్ర:—కాని నిన్ను నేను విశ్వసించే దెలా?

అజీగర్తుడు:—మీరు ఏదిచెప్పితే అది చేస్తాను.

లోపాముద్ర:—అయితే నీ భార్యను నీతోగూడా తీసుకొని వస్తావా?

అజీగర్తుడు:—(భయపడి) మీరు ఆమెను చూడలేదు, ఆమె రాకుని.

లోపాముద్ర:—నేనున్నానుగదా? నీకాభయం అక్కరలేదు. (నెమ్మదిగా) అజీగర్తా! మరణించిన శిశువు జన్మించిన విషయం ఎవరికెవరికి తెలుసును?

అజీగర్తుడు:—చా భార్యకు, ఋక్షునికిమాత్రం తెలుసును.

లోపాముద్ర:—అయితే మంత్రబలంవలన లోపాముద్ర ఆ శిశువును బ్రతికించినదని ఆ ఇద్దరితో చెప్పు. నీకుమారుని తెచ్చి రోహిణికి సమర్పించు. రోహిణి జీవించిన శిశువును నీకు అప్పగిస్తుంది. పరుగెత్తు. వెళ్ళిపోతేరాని. నీ కింకా పిల్లలున్నారా?

అజీగర్తుడు:—ఇంకొక మగపిల్లవా ఉన్నాడు.

లోపాముద్ర:—నీ భార్య, పిల్లవాడు, నీవూ అందరూ ఆ నావమీద బయలుదేరండి. నేను ఉదయమే వస్తాను.

అజ్జగర్తుడు:—భగవతీ! నన్ను చరితార్థుని చేశారు.

లోపాముద్ర:—రోహిణీ! ఇతనితోకూడా వెళ్ళు, పని పూర్తి చేసి శాంబరిదగ్గరకు వెళ్ళి కూర్చో. నే నిప్పుడే వస్తాను.

(రోహిణి, అజ్జగర్తులు వెళ్ళిపోతారు.)

లోపాముద్ర:—ఇక బాధ తప్పినట్లే. అగస్త్యమహర్షి అంగీకరిస్తారా? (ఆర్తస్వరంలో) ఉమాదేవీ! (నెమ్మదిగా విశ్వరథుడు ప్రవేశిస్తాడు.) (లోపాముద్ర కొంతసేపు ధ్యాన మగుచురాలై ఉంటుంది. విశ్వరథుని చూస్తుంది) విశ్వరథా! పుత్రకా! (భుజంమీద చేయివేసి) ఒక్కమాట చెబుతాను, నీవు విచారపడకూడదు.

విశ్వరథుడు:—భగవతీ!

లోపాముద్ర:—శాంబరికి మగపిల్లవాడు జన్మించాడు. కాని ఆ పుణ్యాత్ముడు మర్త్యలోకంలోనికి రాకపూర్వమే యమ లోకదర్శనానికి వెళ్ళిపోయినాడు.

విశ్వరథుడు:—(దీర్ఘంగా నిట్టూర్చి) వెళ్ళిపోయినాడా? మంచి పని జరిగింది. అతని తల్లిదండ్రులకంటే యమరాజే ఆ పిల్లవానిని ప్రేమగా పెంచుతాడు. కొద్దిసేపటిలోనే నేనూ ఆ పిల్లవానిని కలుసుకొంటాను.

లోపాముద్ర:—విశ్వరథా! (నెమ్మదిగా) గురుదేవులు తమ ప్రతిష్ఠను ఉపసంహరించుకొంటే ?

విశ్వరథుడు:—ఏమన్నారు? అగస్త్యమహర్షి ప్రతిజ్ఞను ఉపసంహరించుకొంటారా?

లోపాముద్ర:—శాంబరికి ఆర్యత్వం లభించినదని అంగీకరిస్తే?

విశ్వరథుడు:—అది సంభవమా?

లోపాముద్ర:—సంభవమయితే?

విశ్వరథుడు:—దేవతలు నామీద దయగలిగి ఉన్నారని తెలుసుకొంటాను, భగవతీ! గురుదేవుని ఆశీర్వాదం లభిస్తే మూడు క్రొత్తలోకాలను సృష్టిస్తాను.

లోపాముద్ర:—ఆశీర్వాదం తప్పక లభిస్తుంది, ఆర్యుల సంకుచితదృష్టి విశాలంకాక తప్పదు, దేవతలుగూడా విసుగు జెందిఉన్నారు.

విశ్వరథుడు:—(భావావేశంలో)గురుదేవుని ఆశీర్వాదం లభ్యమైతే నేను మిమ్ము వెళ్ళిపోనీయను, మీరు లేనిది నాకు ప్రేరణ కలుగజేసేవా రెవరు? అంధకారంలో నుండి వెలుగులోనికి తీసుకొని వచ్చేవా రెవరు?

లోపాముద్ర:—విశ్వరథా! నేను స్వేచ్ఛగా విహరించేదానిని, నే నెక్కడఉన్నా మాతృదేవతవలె నిన్ను కనిపెట్టి ఉంటాను,

(తల్లివలె ఆలింగనం చేసుకొంటుంది)

విశ్వరథుడు:—వరుణుని ఆరాధించే విధానాన్ని మీరు గాక నాకింకెవరు బోధపరచగలరు?

లోపాముద్ర:—పుత్రకా! వరుణుని ఆరాధించే విధానం

నీకంటే మాకు ఎక్కువ తెలుసునా ? లేదు. అన్వేషించే వానికే మార్గం లభిస్తూ ఉంటుంది.

విశ్వరథుడు:—(భేదంగా) ఆర్యులు తమలో తాము కొట్టు కొని చస్తున్నారు. దివోదాసునికి ఉపాయమేమీ తోచడం లేదు. గురుదేవులు అలసిపోయినారు. మార్గం లభించే దెలా ?

లోహముద్ర:—(విశ్వరథుని భుజంమీద చేయివేసి) విశ్వరథా! నీ కొక్క విషయం ముఖ్యంగా చెప్ప దలచుకొన్నాను. రాజ్యసింహాసన కాంక్ష నీకు వద్దు. వైవస్వతమనుషూ యయాతిచక్రవర్తి వెళ్ళిపోయినారు. వారి రాజదండా లేవి ? వారి సింహాసనా లేమైపోయినవి ? నీ మాటలు జనపతులకు తగినవికావు మహర్షికి తగినవి.

విశ్వరథుడు:—భగవతీ !

లోహముద్ర:—నీవు ఇంత చిన్నవయస్సులోనే మంత్రదర్శనం చేయగలిగినావు. ఋతాన్ని స్వయంగా దర్శించు. సమస్త జగత్తుకూ ఋతదర్శనం చేయించు.

విశ్వరథుడు:—ప్రయత్నం చేస్తాను.

లోహముద్ర:—పుత్రకా ! శ్రద్ధనుకోల్పోకు. నా హృదయం లోని మంత్రం నీ జిహ్వపై నాట్యమాడింది. మనుష్యుల నందరినీ ఆర్యులను చేయగలిగిన నీకు ఇవిగో నాజోహారులు,

విశ్వరథుడు:—ఇది తమ అనుగ్రహమే. (దూరంగా ఆకాశం వంకచూస్తూ కంపించడం ఆరంభిస్తాడు. ఏదో స్వప్నంలో ఉన్నట్లు మాట్లాడుతాడు.) ఆర్యత్వం దేహానికి సంబంధించి

నదా, హృదయానికి సంబంధించినదా? తల్లిగర్భాశయమూ లేక దైవకృపయూ... ..నిజము... ..నిజము... .. ఈ నిరంతరసంగ్రామ ఫలితాన్ని... .. నేను చూస్తున్నాను. దేవాధిదేవా! వరుణదేవా!! సమస్తవిశ్వానికి ఋతదర్శనం చేయించు. రాజన్! నాకు చక్షువులను ప్రసాదించు, నాకు బుద్ధిని ప్రసాదించు. (లోపాముద్ర పాదములకు నమస్కరిస్తాడు) భగవతీ! మీరు నవజీవనాన్ని నాకు ప్రసాదించారు. నేను వరుణదేవుని దర్శించాను.

లోపాముద్ర:—(విశ్వరథుని శిరస్సును ఆహ్వానించి) పుత్రకా! దేవతలు నీకు శుభాన్ని ప్రసాదిస్తారు. ఆర్యజాతిని ఉద్ధరించు. ఆర్యజాతిని ఉద్ధరించు. (నలువైపులా చూచి) శాంబరి ఎదురుచూస్తూ ఉంటుంది. పద, పోదాం.

(లోపాముద్ర విశ్వరథుడు వెళ్ళిపోతారు.)

(అగస్త్యుడు ప్రవేశిస్తాడు. ఆయన కంఠస్వరం కంపించి పోతున్నది)

అగస్త్యుడు:—ఇదేమిస్థితి? లోపాముద్ర విషయమేతప్ప రెండో ఆలోచన రావడమేలేదు. అర్థరాత్రి అయిందా? (పళ్ళుకొరికి) అగస్త్యా! నీ పుణ్యం నేటితో సమాప్తమయింది. వశిష్ఠునికి మాట ఇచ్చాను. కాని అభినారిక కొరకై రానేవచ్చాను. వాసనాదేవీ! నన్ను వదలు. నన్ను వెళ్ళిపోనీ. (వెళ్ళిపోబోతూ మళ్ళీ ఆగుతాడు) రేపు ఉదయం నేను పితృలోకానికి వెళ్ళిపోతాను. ఒక్కసారి ఆమెను చూచియే పోతాను.

(వృక్షం మొదట్లో కూర్చుని ఎదురు చూస్తుంటాడు. లోపాముద్ర కంఠధ్వని దూరంగా వినపడుతుంది. లేచి చాటునకు పోతాడు. లోపాముద్ర ప్రవేశిస్తుంది)

లోపాముద్ర:—అర్ధరాత్రి అయినది. కాని మైత్రావరుణులు రాలేదు. రాలేదు. మైత్రావరుణులు నా ప్రార్థనను మన్నించడంలేదు. నా హృదయాన్ని నిరాశపరుస్తున్నారు.

అగస్త్యుడు:—(బయటకు వచ్చి) సుందరీ! నీవు స్త్రీవా, రాక్షసివా లేక దేవకన్యవా?

లోపాముద్ర:—(హర్షాతిరేకంతో) వచ్చారు—నా మైత్రావరుణులు వచ్చారు.

అగస్త్యుడు:—అవును. వచ్చాను. నీ పనులు చూడడానికి వచ్చాను. నిన్నే తిరస్కరించాలో, లేక నన్ను నేనే తిరస్కరించుకోవాలో తెలియడంలేదు.

లోపాముద్ర:—కాదు మహారీ! కాదు. మీ హృదయమే మిమ్ము నాదగ్గరకు తీసుకొని వచ్చింది.

అగస్త్యుడు:—నీవు ఇప్పుడిప్పుడే అర్థమవుతున్నావు.

లోపాముద్ర:—విన్న గీతాలకన్న వినని గీతాలే ఎంతో మధురంగా ఉంటవి. (దగ్గరకు వచ్చి అగస్త్యుని భుజం మీద చెయి వేస్తుంది.) విన్నారా? నేను నిలబడి ఉన్నాను—

అగస్త్యుడు:—లోపాముద్రా! నన్నెందుకు వేధిస్తావు? నీ యీమాటలు పాపపుణ్యాలన్న మరిపింప జేస్తున్నవి. నీ పెదవులు నన్ను ఉన్మత్తుని చేస్తున్నవి,

లోపాముద్ర:— మహర్షీ ! మీరు బాధపడుతున్నారు. నన్ను బాధపెడుతున్నారు. నాస్థితి అర్థం కావడంలేదా ?

అగస్త్యుడు:—లోపాముద్రా ! నీశక్తి అద్భుతమైనది.

లోపాముద్ర:—కాదు అగస్త్యా ! నేను అకించనురాలను, నా గీతము, నా హాస్యము, నా శృంగారము అన్నీ మీరులేక నిష్ప్రాణమై ఉన్నవి. ప్రణయం నన్ను కాల్చి భస్మం చేస్తున్నది. మీ అధరాలను - మీ ఆలింగనాన్ని కోరే గాఢవాంఛనుగా మాత్రం నేను మిగిలిపోయాను.

అగస్త్యుడు:— ఓ తేజోనిర్మిత దివ్యప్రతిమా ! నన్ను అంధుణ్ణి చేస్తున్నావు. (కుంతితస్వరంతో) రాక్షసీ, దేవీ, మహర్షీ ! నీవెవరవైనాసరే, నన్ను ముక్తుణ్ణిచేయి.

లోపాముద్ర:—నాథా ! (చేతులు జాపి) అమృతరస దానం చేయండి. సత్యధర్మలైన మన పూర్వజులు ఏవిధంగా తమ పత్నులను స్వీకరించారో అదేవిధంగా నన్ను స్వీకరించండి.

అగస్త్యుడు:—నిజం చెప్పుతున్నావా ?

లోపాముద్ర:—అవిశ్వాసీ ! ఇంకా సందేహంగానే ఉన్నదా ? మిమ్ముచూడగానే కుంజకుంజంలో నందనవన దర్శన మవుతున్నది. వృక్షవృక్షంలో అమృతజలకణాలు సంచిత మవుతున్నవి దేవభూమికి సంబంధించిన పరిమళము ధిగంతవ్యాప్తమై నా హృదయంలోనుండి ప్రసరిస్తున్నది.

అగస్త్యుడు:—(దగ్గరకు వస్తాడు.) కానీ, కానీ వశిష్ఠుడు

ఏమనుకొంటాడో? భరతు లేమంటారో? అగస్త్యుడూ
అందరితోటి వాడేనంటారువారు.

లోపాముద్ర:— లోకులేమనుకొంటారో ననే భయంతో
నన్ను స్వీకరించకపోతే మీరు అంధులై పోతారు. నిజమైన
ప్రేమకూడా ఋతమే. అదిమీకు ఋతంగా కనపడకపోతే
మహర్షి! మీరు దయచేయవచ్చును.

అగస్త్యుడు:— నేను వెళ్లిపోతే సీగతి?

లోపాముద్ర:— (భేదంగా!) నా గతియూ? (కూర్చొని కన్నీరు
కారుస్తూ) నేను ఈనాటిరాత్రి ప్రేమవిహ్వలుడై నాముందు
నిలబడిన అగస్త్యుని ఎల్లప్పుడూ స్మరించుకుంటూ బ్రతికి
టాను. ఆర్యులకు దూరంగా - దూరంగా - ఏవిజనవనం
లోనికో వెళ్ళిపోయి మీ నామస్మరణ చేసుకొంటాను.
(అగస్త్యుడు ప్రేమవిహ్వలుడై దగ్గరకు వచ్చి నిలబడ
తాడు.) మీస్మృతులు నిస్తబ్ధ, సీరవాకాశంలో మిణుకు
మిణుకునునే తారికలవుతవి. తమ మందమధుర ప్రకాశం
తో నా హృదయపులోతులలో వెలుతురును వ్యాపింప
జేస్తవి. ఏకాంతంలో సూర్యుడుకూడా ఎన్నడూవినని
విరహగీతాలను గానంచేస్తాడు. (ఏడుస్తుంది.) మీ చుంబ
నం కొరకై ఎదురుచూచిన ఈ అధరాలతోనూ, మీ
బాహుపాశంలో ఆబద్ధాలు కావడానికి ఉప్పొంగిపోయిన
ఈ బాహువులతోనూ - నేను-యమసదనానికి ప్రయాణ
మవుతాను, (ముఖం క్రిందకు వాలుస్తుంది. కన్నీరు బొట
బొట కారుతుంది.)

అగస్త్యుడు:—లోపాముద్రా ! కన్నీరు కార్చకు. ఇటు చూడు.

(లోపాముద్ర వెక్కి-వెక్కి ఏడుస్తుంది)

అగస్త్యుడు:—(లోపాముద్ర శిరస్సును చేతితో నిమురుతూ)

లోపాముద్రా ! ఇటుచూడు. నా రక్తం ఉడుకెత్తుతున్నది.

నీ యీ స్నిగ్ధకేశరాశిలో నా హృదయం... ..

లోపాముద్ర:—అగస్త్యమహర్షి ! మీకు ఆజ్ఞాపించడమేకాని

కాతరులుకావడం తెలియదు. మీరు ప్రతాపాన్ని అర్థం

చేసుకోగలరు, కాని ప్రణామ్యాన్ని అర్థంచేసుకోలేరు.

సర్వస్వ సమర్పణానందం చవిజూచేభాగ్యం... ..

అగస్త్యుడు:—(లోపాముద్ర బుగ్గలను చేతితో నిమురుతాడు)

భారద్వాజీ ! ఈ గులాబీదళాలను ఏ వసంతుకు సృష్టించాడో

తెలియదు. ఏ ఋతురాజు నీ నవయాచనాన్ని విక

సింపజేశాడో ? నీ మధురశబ్దాలను వింటున్నకొద్దీ నేను

ఏమో అయిపోతున్నాను. నావంక చూడు.

లోపాముద్ర:—(ప్రేకించూచి) మైత్రావరుణు లేనామాట్లాడు

తున్నది ? పురోహితశ్రేష్ఠా ! మీరు ఏమంటున్నారో

ఆలోచిస్తున్నారా ?

అగస్త్యుడు:—భారద్వాజీ ! నా గర్వాన్ని చూర్ణంచూర్ణం

చేశావు. కీర్తిప్రతిష్ఠలు కారణంగా లభించని పరమపదవిని

ప్రసాదించావు. (భావావేశంతో) నాకు అభిమాన మెక్క

డున్నది ? నీ పదచిహ్నాల వెనుకవెనుక తిరగవలెనని కోరు

తున్నాను. ఇటుచూడు, ఇటుచూడు.

లోపాముద్ర:—నిజమా అగస్త్య !

అగస్త్యుడు:— అవును లోపా! నా సహచరీ! నా పత్నీ!
ఇటురా (లోపాముద్రను ఆలింగనం చేసుకొంటాడు.)

లోపాముద్ర:—నాథా! నా స్వప్నభరితదృష్టి మీ తేజస్సు
పై ముగ్ధమైనది. నలుదిక్కులా వ్యాపించిన చంద్రికా
ప్రకాశంలో ఉప్పొంగిపోతున్నాను. వనకుంజాల, సరిత్తుల-
పర్వతశృంగాల అవతలి అంచులకు నన్ను తీసుకొనిపోండి.
చూడండి - చూడండి - ఆ నక్షత్రం - తేజోబంధువు
లాగా-మనకు పథప్రదర్శనం చేస్తున్నది. మహర్షీ! పదండి-
ఆ శృంగాలనూ, ఆ సికతాతలాలనూ సంగీతమయంగా
చేద్దాము. నా నావ తయారుగా ఉన్నది.

(అగస్త్యుడు రెండు అడుగులువేస్తాడు.)

అగస్త్యుడు:—ఓ దేవా! నేనేమి చేస్తున్నాను?

లోపాముద్ర:—ఏమి చేస్తున్నారు? ఏమిటి?

అగస్త్యుడు:—నే నెలా రాను? ఎక్కడికి రాను? సూర్యో-
దయం కాబోతున్నది. లోపాముద్రా! నా ప్రతిష్ఠా జ్ఞాపకం
లేదా? నీతో సుఖ మనుభవించే గీత నాకులేదు. ఇంత
కాలంనుండి నేను నిర్మించిన సప్తసింధుభవిష్యత్తు నా
ప్రతిష్ఠాపై ఆధారపడి ఉన్నది.

లోపాముద్ర:—మైత్రావరుణా! ఇంబరిని దేవతలు ఆగ్రహ
స్వీకరించినా మీరు స్వీకరించరా?

అగస్త్యుడు:—అనార్య ఆర్య కాగలుగుతుందా? దేవతలు
ఎలా స్వీకరిస్తారు?

లోపాముద్రా:—విశ్వరథుడూ నేనూ కన్నారాచూచాము. దేవతలు అంగీకరించారు. నాథా! ఆర్యత్వం రంగులో కాదు. హృదయంలో ఉంటుంది. ఈ సిద్ధాంతాన్ని ప్రచారం చేయనినాడు సప్తసింధు ఉద్ధరింపబడడు. ఆర్య జాతికి విమోచనం ఉండదు.

అగస్త్యుడు:—నీమూటలమీద ఎందుకో విశ్వాసం కలుగుతున్నది. నీవూ విశ్వరథుడూ ఇద్దరూకలసి అనార్యులను ఆర్యులను చేస్తున్నారన్నమాట.

లోపాముద్రా:—నాథా! విశ్వరథుని శక్తిని గురించి ఎగతాళిగా మాట్లాడకండి. అతడు వీరుడు - వీరులలో మహావీరుడు. శబ్దసంజీవనికి ప్రభువు అతడు. ద్రవ్యమై ఋతాన్ని తప్పక దర్శిస్తాడు.

అగస్త్యుడు:—నీకు అంత విశ్వాసమున్నదా?

లోపాముద్రా:—అవును. ఉన్నది. మానవజీవితమనే తాళపత్రంపై అతడు వ్రాసినన్ని మంత్రాలను ఎవ్వరూ వ్రాయలేరు. విశ్వరథుడు మీ, నా మానసపుత్రుడు. అతనిని రక్షించండి. మిమ్ము భిక్షుమడుగుతున్నాను.

అగస్త్యుడు:—నేను దేవద్రోహిని అయిపోనా? లోపా! అలాంటిభిక్షు మడగకు.

లోపాముద్రా:—ఓ తపస్వీ! నేను మీలో ఐక్యమైపోనా? మీ జీవితమే నా జీవితంకాదా?

అగస్త్యుడు:—కావచ్చును. అందుకనే మనం సహచరులంగా ఉండుటకు వీలులేదని చెబుతున్నాను.

లోపాముద్ర:—వరుణదేవా ! ఈ ఇద్దరిలో ఒకరు సమాప్తం కావడం తప్పదా ?

అగస్త్యుడు:—అది దైవాజ్ఞ.

లోపాముద్ర:—(పెద్దగా) నా జీవనాధారం నాకు దొరికింది. అతనినుండి వేరై నే నెలా జీవించగలను ? (అగస్త్యుని హస్తాన్ని తన హస్తంలోనికి తీసుకొంటుంది.)

అగస్త్యుడు:—ఏమీ ఉపాయంలేదు. ఆశ్రమానికి వెళ్ళిపో. నన్ను పథభ్రష్టుణ్ణి చేయబోకు. (లోపాముద్రను అవతలకు నెడతాడు.)

లోపాముద్ర:—నేను ఎలా అవతలకు వెళ్ళను ? (హృదయం బ్రద్దలవుతున్నట్లునిపిస్తుంది) నేను వెళ్ళను—వెళ్ళను.

అగస్త్యుడు:—మనం కలుసుకొన్నాం. చాలు, లోపా. నా మాట విను. వెళ్ళు. మనం తపస్సు చేయవలసినవారం. మనకు జీవన్మరణాలు రెండూ సమానమే.

(హఠాత్తుగా చెట్లమధ్యనుండి ఏదో ధ్వని వినిబడుతుంది. భైరవుడు భయంకరంగా అట్టహాసంచేస్తూ వచ్చి లోపాముద్ర మీద దూకుతాడు. వెన్నెలలో అతని చేతిలోనికత్తి తళతళ మెరుస్తుంది, అగస్త్యుడు అడ్డుపడక పూర్వమే లోపాముద్రను భైరవుడు కత్తితో పొడుస్తాడు.)

భైరవుడు:—ఈ, ఈ ఈ. ఊ.

లోపాముద్ర:—నేనుగూడా మీతోనే వస్తున్నాను.

(మూర్ఛితురాలవుతుంది)

అగస్త్యుడు:—(భైరవునితో కలియబడతాడు) చండాలుడా !

భైరవుడు:—(అగస్త్యుని కత్తితో పొడవబోతుంటాడు) ఉగ్ర
కాళికీ జయ్— (విశ్వరథుడు వచ్చి భైరవుని చేతిలోని
కత్తిని లాగివేస్తాడు. భైరవుడు భూమిమీద పడిపోతాడు.
విశ్వరథుడు భైరవుని చేతులు విరచి జెనకకు కడతాడు.
అతని శరీరమంతటా రక్తం ధారలుకడుతూ ప్రవహిస్తూం
టుంది.

విశ్వరథుడు:—(కోపపూర్వకంగా) భైరవా !

అగస్త్యుడు:—లోపా ! లోపా !

రోహిణి:—(వెనుకనుండి తొందరగా పరుగెత్తుకొని వస్తుంది)
శాంబరిని ఎవరో చంపివేశారు.

అగస్త్యుడు:—శాంబరినా ?

విశ్వరథుడు:—(పళ్ళు కొరుకుతూ) ఎవరా దుర్మార్గుడు ?

భైరవుడు:—(విజయోల్లాసంతో) ఎవరా? నేకే, నేను. శాంబరి
ఉగ్రకాలునికీ అపచారం చేసింది. (పళ్ళు పటపట కొరికి)
రెండవ బలి ఈమె. మూడవబలి నీవు. (విశ్వరథునిమీద
దూకుతాడు. విశ్వరథుడు భైరవుని ఎత్తి భూమిమీద
విసురుతాడు. భైరవుడు భూమిమీద పడిపోతాడు. అతని
నోటివెంట రక్తం ప్రవహిస్తుంది.)

విశ్వరథుడు:—వెళ్ళు - వెళ్ళు. ఉగ్రకాలుని దగ్గరకు వెళ్ళు.
(అగస్త్యుడు విశ్వరథుని దగ్గరకు వస్తాడు.) రోహిణి
లోపాముద్రదగ్గరకు వెళ్ళుతుంది)

భైరవుడు:—(విజయఘోషచేస్తూ) ఉగ్రకాలుడు | పసన్ను
డైనాడు. ఉగ్రకాలునికీ జయ్. ఉగ్రకాలునికీ జయ్.
ఉగ్రకాలునికీ జయ్.

(భైరవుడు చనిపోతాడు.)

అగస్త్యుడు:—శాంబరి మరణించింది. ఆమెతోబాటు....

విశ్వరథుడు:—(లోపాముద్ర దగ్గరకు వెళ్ళుతాడు) భగవతీ !

అగస్త్యుడు:—లోపా ! నీవుగూడా శాంబరితో....

(దివోదాస వశిష్ఠులు పరుగెత్తుకొని వస్తారు)

దివోదాసు:—ఇదేమిటి ? (చూచి ఆగిపోతాడు) లోపా
ముద్రకుగూడా ప్రమాదం సంభవించిందా ?

(అగస్త్యుడు క్రిందకువంగి లోపాముద్ర శిరస్సును తన
వాడిలోనికి తీసుకొంటాడు. ఆమె కళ్ళు తెరుస్తుంది. అగస్త్యుని
మెడలో తనచేతులు వేస్తుంది.)

వశిష్ఠుడు:—(కఠోరంగా) మహర్షీ ! ఇది ఏమిటి ?

అగస్త్యుడు:—(దుఃఖపూరిత స్వరంతో) వశిష్ఠా ! ఈమె నా
సహధర్మచారిణి—దేవదత్త !

(తల కిందికివంచుతాడు. అందరూ ఆశ్చర్యంగా చూస్తూ
ఉంటారు.)

శైర పడిపోతుంది.